

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava

Kadri Kuulpak

**Postimehe kaalutluskohad surmavisuaalide jäädvustamisel ja
avaldamisel kahe kaasuse põhjal**

BAKALAUREUSETÖÖ

Juhendaja: Signe Ivask, PhD

Tartu 2019

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad.....	4
1.1 Ajakirjanik eetiliste dilemmaade keskel.....	4
1.2 Surmajuhtumite visuaalse kajastamise eripärad	5
1.3 Alternatiivid surmavisuaalidele	7
2. Uurimisküsimused.....	11
3. Valim ja meetod	12
3.1 Vabaduse väljaku kaasus	13
3.2 Kohtla-Järvel mõrvatud neiu kaasus.....	15
3.1 Andmekogumis- ja töötlusmeetod.....	17
4. Tulemused	19
4.1 Vabaduse väljaku kaasus: otsustusahel ja kaalutluskohad	19
4.2 Nastja kaasus: otsustusahel ja kaalutluskohad.....	22
4.3 Üldised seisukohad ja otsustusvabadust piiravad tegurid.....	26
5. Järeldused ja diskussioon	29
5.1 Järeldused	29
5.2 Diskussioon	32
5.3 Meetodi kriitika ja edasised uurimisvõimalused	35
Kokkuvõte	37
Summary	38
Kasutatud kirjandus.....	39
Lisa 1. Intervjuu kava (fotograaf).....	43
Lisa 2. Intervjuu kava (reporter)	44
Lisa 3. Intervjuu kava (küljetoimetaja)	45
Lisa 4. Intervjuu kava (fototoimetuse juht)	46
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks.....	47

Sissejuhatus

Surm on igapäevaelu osa, mis tekitab nii isiklikke kui ka avalikke reaktsioone. Kaasaegses vahendatud ühiskonnas võib meil olla vähem isiklikku leinakogemust, kuid uudiste kaudu saame surma kohta teavet igapäevaselt. Seda ka visuaalide – fotode ja videote – kaudu. „Surmavisuaali“ kasutan töös katuseterminina fotode ja videote kohta, mis kujutavad inimest suremis- või hukkumismomendil, vahetult enne või peale seda.

Surmavisuaalid algatavad ajakirjanikkonnas arutelusid selle üle, kas, kus ja kuidas peaks avaldama fotosid surmast ja surnukehadest (Harro-Loit ja Ugur, 2011). Ka Lewise (2016) sõnul algatavad sellised fotod ja videod ajakirjanikkonnas arutelusid nende avalikustamise vajalikkuse ja laiemalt ajakirjanduseetika üle. Ühest küljest just sellistest aruteludest Postimehe toimetuses, teisalt lugejate kirjalikest ja suulistest noomitustest surmavisuaale mitte avaldada tekitab soov uurida, mille alusel ajakirjanikud otsustavad, kas surnukeha jäädvustada ja see hiljem avaldada või mitte. Tõepoolest, surmavisuaalide kasutamises pole kunagi selgust olnud (Harro-Loit ja Ugur, 2011).

Seda kinnitab ka minu kogemus uudisajakirjanikuna. Puutusin veebitoimetaja-reporterina igapäevaselt kokku olukordadega, kus pidin otsustama, kas ja mida lugejatele näidata. Veebimeedias tuleb sageli otsus teha kiiresti ja üksi. Bakalaureusetöö tõukubki suuresti minu enda töökogemusest veebiajakirjanikuna, mil sain kõnesid lugejatelt, kes palusid näiteks liiklusõnnetuse uudise galeriist mõne võika foto eemaldada. Mõistsin, et toimetuses puuduvad ühised arusaamad, kuidas sellistele palvetele vastata. Aruteludes ajakirjanike vahel jõutakse ikka ja jälle tõdemuseni, et n-ö õiget vastust küsimusele, kas ja kuidas elu pahupoolt visuaalselt kajastada, polegi.

Bakalaureusetöös uurin, millest lähtus Postimehe toimetuse kahe surmaga lõppenud sündmuse visuaalsel kajastamisel. Valisin kaasused, mille puhul Postimehe ajakirjanikuna teadsin, et toimetuse valikud tekitasid arutelusid nii toimetuse sees kui ka väljapool. Seejuures ei uuri ma visuaale endid, st nendel kujutatut ja nende paigutust lehes või järjenumbrit veebigaleriis. Uurin toimetuse liikmete põhjendusi nende visuaalide tegemisel ja avaldamisel. Jään Postimehe-keskseks, sest töötan selles väljaandes ega saa osaleda teiste toimetuste töös. Siseringi uurijaks olemise tugevustest ja nõrkustest kirjutan lähemalt valimi ja meetodi peatükis.

1. Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad

Teooriaosas annan ülevaate ajakirjanike individuaalsete otsuste tähtsustest ja eetiliste dilemmaide lahendamise keerukusest ajal, kui ajakirjanikud on sõltuvad näiteks meediamajanduslikust survest. Veel kirjutan põhjendustest, miks surmajuhtumit kujutav visuaal avaldada või avaldamata jätta ja selliste sündmuste jäädvustamise eripäradest, sealjuures ka auditooriumi ootustest.

1.1 Ajakirjanik eetiliste dilemmaide keskel

Ajakirjanike eetilised valikud on ameti usaldusväärsuse seisukohast otsustava tähtsusega (Coleman ja Wilkins, 2004: 512). Keeble'i (2001: 1) kohaselt teevad eetiliste otsuste langetamise tänapäeval raskeks mitmed tegurid: (1) meediatööstuse laialivalgusus ja globaliseerumine muudavad ühtsete printsiipide kehtestamise võimatuks, (2) tehnoloogia arengu kontekstis tekib üha uusi eetilisi dilemmaid, (3) tiraažide vähenedes tuleb väljaannetel keskenduda üha enam kasumi teenimisele, (4) eetika eeldab valikuvabadust, aga ajakirjanikel on palju piiravaid faktoreid nagu omanikud, hirm, seadused, ajapuudus. Veel toob Keeble (2001: 2) välja, et palju räägitakse ajakirjandusvabadusest, aga vähe ajakirjanike isiklikust vabadusest, mida piiravad ettevõtte huvid, väljakujunenud rutiin ja toimetusesisene hierarhia.

Ajakirjanike valikuid uurides tuleb silmas pidada, et ajakirjanikud toetuvad oma tegevuse põhjendamisel või õigustamisel stereotüüpsetele arusaamadele, mille nad on omaks võtnud näiteks teatud organisatsioonis töötades (Borden, 2007: 294). Borden (2007: 278) kirjutab, et uurimused ajakirjanike otsustusprotsessidest keskendusid siiani ajakirjanike eetiliste otsuste tagajärgedele ja mitte niivõrd sellele, kuidas ajakirjanikud otsusele jõudsid. Siiski, et ilmestada otsustusprotsesside uurimise olulisust, toon teooriaosas näiteid ka surmavisuaalide avaldamise tagajärgedest.

Ajakirjanike otsustusprotsesse ja eetilisi dilemmaid on varem magistritöös uurinud Maili Kangur. Ta tõi välja, et ajakirjanike professionaalsete väärtuste alane debatt ei hõlma ainult selle konkreetse ameti esindajaid, vaid see on ka ühiskonna jaoks olulise tähtsusega, sest teatud väärtused võtavad vastu teatud väärtusi ning kui ajakirjandus ebamoraalseid väärtusi legitimeeriv, muutuvad need ka väljaspool ajakirjandust pikapeale normiks (Kangur, 2009: 6). Ehk teisisõnu: kui ajakirjanik n-ö sõidab inimestest üle, siis ei ole probleem mitte ainult

professioonis ise, vaid hoolimatu ajakirjandus tekitab hoolimatust ka ühiskonnas (Kangur, 2009: 6). Teadmine, kuidas ajakirjanikud mõtlevad, aitab kujundada veel paremini näiteks haridusprogramme nende ettevalmistamiseks.

Eetilistele probleemidele osundamine, sealjuures nende dilemmaide (olgu need päriselulised või hüpoteetilised) läbimängimine, mida see töö teeb, aitab ajakirjanikke oma töös edasi (Coleman ja Wilkins, 2004: 521). Coleman ja Wilkinsi (2004: 521) sõnul tähendab ajakirjanikuks olemine midagi enam kui olla võimeline ümberpööratud püramiidi tehnikas uudist kirjutama – ajakirjanikuks olemise juurde käib oma tegevuse moraalsuse mõtestamine. Singeri (2006: 12) rõhutab, et kõik-müügiks ajastul peavad ajakirjanikud omama arusaama individuaalsete ja autonoomsete valikute tähtsusest ja nende otsuste mõjust. Sealjuures ei tähenda ajakirjandusvabadus autonoomsust üksnes väliste (poliitiliste jõudude), vaid ka sisemiste mõjutajate (tööandja) suhtes (Singer, 2006: 4). Kovachi ja Rosenstieli (2001) kohaselt peavad ajakirjanikud teenima usaldusväärset teavet vajavat avalikkust, mitte tarbijaid, kes janunevad järjekordse meediatoote järgi maailmas täis teisi võimalusi.

Kahtlemata puudutavad moraalsed dilemmaad ka visuaale. Zelizeri (2010: 3) sõnul muutub visuaalide mõistmine seda olulisemaks, mida enam täidavad fotod, videod ja muud digitaalsed kujutised üha pildikesksemaks muutuva trüki- ja digitaalmaastiku. Sealjuures köidab vaatajaid multimodaalses keskkonnas (kus on korraga tekst ja foto) ennekõike just foto (Geise ja Baden, 2015). Barthes (1977) ja Sontag (1979) leiavad, et foto on tõhusam arvamuste kujundaja kui tekst, mida nähakse sageli subjektiivse, strateegilise ja isegi manipuleerivana; fotot peetakse dokumentaalseks – ta on moonutamata aken empiirilisse maailma „nagu see on“. Teisalt suudab foto emotsioonid koheselt esile kutsuda ja kognitiivseid tähendusi luua (Brantner jt, 2011).

1.2 Surmajuhtumite visuaalse kajastamise eripärad

Surmajuhtumite kajastamise üks eripärasid on, et surnu ei saa kunagi valida, kas sündmust kajastatakse (Morse, 2014: 100). Sealjuures võib fataalse juhtumi visuaalne dokumentatsioon olla verine ja hirmus ehk sellised kujutised võivad surnu ja tema perekonna väärikust alandada (Morse, 2014: 100). Niisiis, isegi kui sündmust tuleb kajastada, seisavad ajakirjanikud valiku ees, kas esitada kogu tõde või austada ohvreid (Silcock, Keith ja Schwalbe 2006: 246). Teisisõnu, ajakirjanikud peavad leidma tasakaalu kahe demokraatliku väärtuse vahel: inimväärikus ja avalikkuse õigus teada (Morse, 2014: 100). Bakalaureusetöös

uurungi, missuguseid otsuseid langetavad Postimehe ajakirjanikud seistes silmitsi niivõrd keeruliste küsimustega.

Toimetuse liikmete otsuste uurimine on oluline ka seetõttu, et surmajuhtumite kajastamisest pole pääsu. Olgu tegu sõja, vägivaldse surma või hukkamisega lohakuse tõttu – avalikkusel on õigus neist teada ja uudismeedial on kohustus neist kirjutada (Silcock, Keith ja Schwalbe 2006). Morse (2014: 100) väidab, et ootamatu hukkumine väärrib avalikkuse tähelepanu ja on tähenduslik nii moraalses, sotsiaalses kui ka poliitilises mõttes: surmavisuaalid kasvatavad inimestes solidaarsust ja kodanikukohust üksteisest hoolida. Veel toob Morse (2014: 100) välja, et vägivalda kujutavate fotode avaldamine hõlbustab inimestel anda hinnangut, kas valitsus täidab kohustust kaitsta inimeste elusid. Sellele viitab ka Zelizer (2010: 11), kelle sõnul tõstatub surmavisuaalide kaudu lisaks riigikorralduse küsimärgi alla seadmine mitu teemat: kogukonna ehitamine, traumast ja leinast taastumine, empaatia ja nõrdimuse esilekutsumine, keeruliste sündmuste konkretiseerimine, uute liitude loomine, alternatiivsete lõppude ettekujutamine, kajastuse viiside üle arutamine, kehtiva, professionaalsete praktikate ümbermõtestamine.

Sellist mõju näitlikustab foto rannale uhutud kolmeaastase Süüria poisi Alan Kurdi surnukehast. 2015. aasta aprillis uppus Vahemerel pea tuhat Liibüast Euroopasse teel olnud inimest (Yardley, 2015). Uppumissurmad polnud ebaharilikud, aga Kurdi surm oli märgiline (Olesen, 2018: 35). Seda jäädvustas mitu fotograafi, nende hulgas Nilüfer Demir, kelle foto magamisasendis Kurdist levis (sotsiaal)meedias tundidega.

Inimesed väljendasid nõrdimust ja kutsusid poliitikuid üles põgenikekriisi humanseemalt lahendama (D'orazio, 2015). Vastukaja fotole polnud vaid sümboolne: Independent kirjutas, kuidas abiorganisatsioonidesse hakkas päev pärast uudist Kurdi surmast laekuma rahakandeid (Merrill, 2015). Veel enam, pärast Kurdi foto avaldamist hakkasid Lääne-Euroopa ajalehtedes ilmuma migrantidest positiivsed lood (Roman jt, 2015). Saksamaa, Itaalia ja Portugali lehtedes kasvas positiivsete lugude hulk kolm korda (Roman jt, 2015). Enamik Ida-Euroopa ja Balti riikide ajalehti aga ei avaldanud fotot ega kajastanud sündmust (Roman jt, 2015).

Prantsusmaa päevalehte Libération kritiseeriti foto mitteavaldamise eest (Lewis, 2016). Saksamaa päevaleht Bild jällegi avaldas foto, kuid sai nii palju kaebekirju, et järgmine Bildi number saadeti trükki ilma ühegi fotota (Lewis, 2016). Bildi peatoimetaja Julian Reichelti sõnul taheti sellega lugejatele öelda: „Peame ennast sundima vaatama. Ilma piltideta oleks maailm ignorantsem ja abivajavad nähtamatamad“ (Lewis, 2016). Washingtoni Posti Beirut

büroo juht Liz Sly avaldas Twitteris foto Kurdist, mille peale heideti talle ette poisi vääriskuse riivamist (Lewis, 2016). Sly vastas kriitikale: „Näen iga päev fotosid surnutest nagu kõik, kes Süüria sündmusi kajastavad. Võib-olla rikume surnute vääriskust hoopis sellega, et ei avalda neist fotosid ja laseme neil vaikides pimeduses surra“ (Lewis, 2016).

Kui Silcock, Keith, Schwalbe ja Morse leiavad, et avalikkusel on sisuliselt vääriskatu õigus surmavisuaale näha ja omistavad neile võime luua ühiskonnas solidaarsust, siis Follmani (2015) sõnul võib surmavisuaalide avaldamine hoopis vägivaldsele ohutada. Ka Ameerika Ühendriikide riiklik kuritegevuse ennetamise nõukogu on leidnud, et surmavisuaalide nägemine muudab vaatajad agressiivseks, vägivalda osas tuimaks ja vähem empaatiliseks (National Crime... kodulehekül, 2014). Sama organisatsioon leiab, et selliste fotode avaldamise keelustamine vähendaks kuritegevust (National Crime... kodulehekül, 2014.).

Kuna mõned vaatajad ja lugejad võivad karmid fotod ärritada, tuleb Morse'i (2014: 101) kohaselt surnukeha või suremismomenti kujutavate fotode avaldamisel arvestada laiemal avalikkusega. Seega peab uudismeedia kaaluma avaldatavate fotode süüdistust ja maitsekust (Silcock, Keith ja Schwalbe, 2006). Uudised jõuavad lääneriikides pea igasse elutappa ja kui inimestel on võimalus valida, kas uudiseid tarbida või mitte, siis seda, milliseid uudiseid neile esitatakse, nad valida ei saa (Morse, 2014: 101). Avalikkuse silmis võivad fotod vägivaldsest surmast olla solvavad või sobimatud, eriti juhul, kui neid näevad lapsed ja uudiseid „tarbitakse“ hommiku- või õhtusöögi kõrvale (Silcock, Keith ja Schwalbe 2006: 257).

Niisiis on surmajuhtumite kajastamise uurimine oluline kolmel põhjusel: (1) see hõlmab keerukat kaalumist surnu vääriskuse austamise ja avalikkuse õiguse vahel olla teavitatud, (2) laibafotod heidavad valgust ühiskonna valupunktidele ja tekitavad solidaarsust, (3) inimesed ei saa sageli valida, kas nad näevad laibafotot või mitte – see sõltub puhtalt ajakirjanikest ja toimetajatest.

1.3 Alternatiivid surmavisuaalidele

Surm, eriti raske, teenimatu, vägivaldne ja ootamatu surm, on uudiste lööknumber (Seaton, 2005: 183). Surmajuhtumid vastavad mitmetele uudise kriteeriumitele ja väärtustele, kuna on ootamatud, murravad asjade tavapärase kulgu, kannavad ühiskondlikku tähtsust ja võtavad vastutusele mitmed sotsiaalsed institutsioonid (Harcup ja O'Neill, 2001). Surmade kajastamise tõenäosust suurendab ka tõik, et tegu on negatiivse sündmusega (Hanusch, 2010). Lood surmast on uudistes tähtsal kohal (Hanusch 2010, Seaton 2005).

Surma dokumenteerimine visuaalselt suurendab veelgi tõenäosust, et see jõuab uudistesse, kuna visuaali kaudu saab vaataja heita pilgu põnevale ja pilku naelutavale „vägivalla teatrile“ (Griffin, 2010: 8). Surmaga lõppenud juhtumite kajastamisel võib aga visuaali jõud ajakirjanike vastu pöörata, sest surma peetakse tabuks (Walter, 1991). Seetõttu eelistatakse surma kujutamist kindlatel tingimustel ja fotod surnutest asendatakse leebemate kujutistega (Zelizer, 2010: 23). Siit ilmnebki paradoks – kuigi surmajuhtumitest räägitakse ja kirjutatakse uudistes palju, siis visuaale surnutest ei näidata (Fishman, 2017).

Eesti ajakirjanduses eelmise sajandi lõpus ja 2000. aastate alguses avaldatud kujutisi tänastes lehtedes ilmumas ette ei kujutaks (vt Joonis 1). Oma roll on selles kuritegevuse ja surmaga lõppevate õnnestuste vähenemisel, aga ka politsei ja päästjate töömeetodite muutumises (surnukehi kaetakse enne ajakirjanike sündmuskohale saabumist või sündmuspäika piiratakse varmamalt). Näiteks tule-, uppumis- ja liiklussurmade puhul teeb eelselektiooni politsei kommunikatsioonijuht, kellele on antud korraldus mitte saata ajakirjanikele visuaale, millel on vereplekke või surnukehi. Samas ei käi ajakirjanikud ka enam nii palju toimetusest väljas.

Eesti pressifotograafide tööd reguleerivad Eesti Ajakirjanike Liidu (EAL) eetikakoodeks ja Eesti Pressifotograafide Liidu (EPFL) eetikakoodeks, millele Postimehe fotograafid on alla kirjutanud. Surmajuhtumite kajastamisel mängib EAL-i eetikakoodeksis (1998) rolli punkt 1.5, mis ütleb, et ajakirjandus ei tohi oma tegevusega kellelegi tekitada põhjendamatuid kannatusi, veendumata, et avalikkusel on tõesti vaja seda informatsiooni teada. Samuti punkt 3.7, mis ütleb, et ajakirjanik hangib heli- ja pildiülesvõtteid ning informatsiooni avalikult (EAL-i eetikakoodeks, 1998).

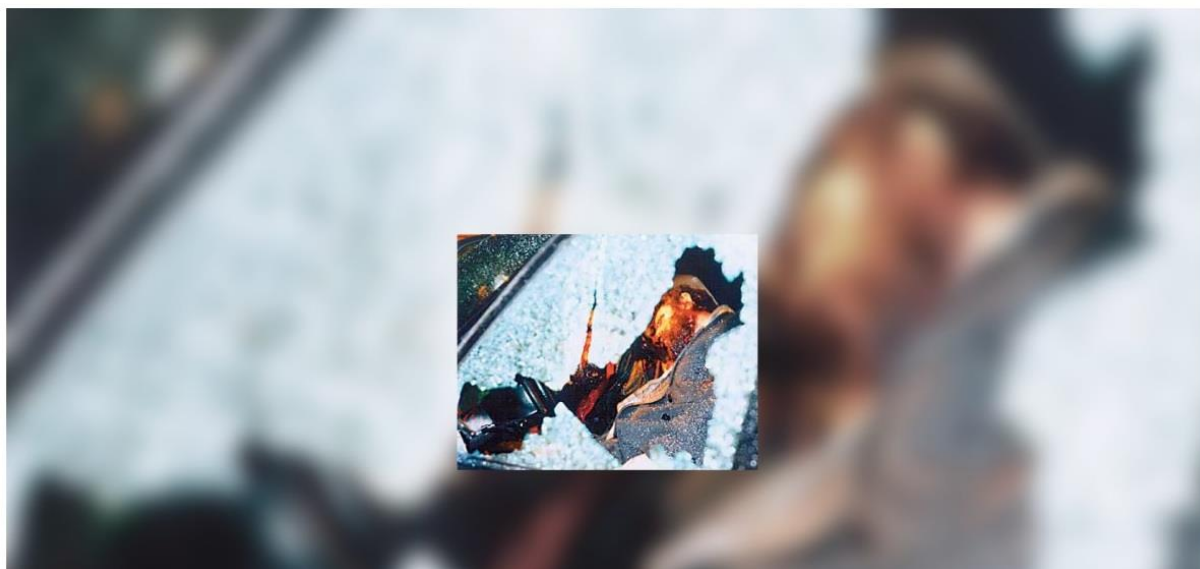
Pressifotograafide liidu eetikakoodeksi (2011) punkt 8 ütleb, et haavatavate subjektide suhtes tuleb üles näidata hoolivust ja austada nende väärikust, kes pole harjunud ajakirjandusega suhtlema või kes ei saa end kaitsta. Veel ütleb eetikakoodeks (Pressifotograafide..., 2011) punktis 9, et tuleb arvestada kuriteos või traagilises sündmuses kannatanute ja osalenute vajadusega olla avalikkuse eest kaitstud. Isiklike leinahetki tuleks jäädvustada ainult siis, kui ühiskonnal on ülekaalukas õigustatud vajadus seda näha (Pressifotograafide..., 2011).

I Kuum 4. AUGUST 2003

Kümme aastat “pimedaid” mõrvu

Lõviosa laias avalikkuses kõmu tekitanud maffiaatentaatidest on seni lahenduseta.

MIHKEL KÄRMAS, ETV “PEALTNÄGIJA”

 JAGA KUULA

Joonis 1 Näide 2000. aastate alguse pressifotost (Allikas: Eesti Ekspress, 2003)

Ühel korral on laibafoto saanud Avaliku Sõna Nõukogus tauniva otsuse, kui meditsiinidoktor esitas kaebuse nädalalõpu väljaandes Arter (23.04.16) ilmunud lahkamisfoto avaldamise peale. Sellel olid näha lahkunu genitaalid ja avatud rindkere. Kaebuse esitaja leidis, et selline naturalistlik surnu kujutamine on ebakohane, lahkunu väärkust riivav ning ebaeetiline (Avaliku Sõna Nõukogu kodulehekülj, 2016). Kaebaja hinnangul oli artiklis ära kasutatud lahkunu võimetust lubada või keelduda oma keha eksponeerimisest (Avaliku Sõna..., 2016).

Arteri juht Sigrid Kõiv selgitas nõukogule, et ühiskonnas on palju tegevusalasid, mis ei pruugi pakkuda esteetiliselt meeldivat elamust, kuid ainult sellest kaalutlusest lähtuvalt ei saa loobuda teema käsitlemisest (Avaliku Sõna..., 2016). Peatoimetaja asetäitja nõustus, et lahkamist saanuks kujutada ka allegoorilisemalt, kuid samas ei olnud lahatav pildil äratuntav ega moodustanud pildi põhimotiivi (Avaliku Sõna..., 2016). Nõukogu leidis, et foto riivab head tava, sest surnul ei olnud võimalik oma väärkust kaitsta (Avaliku Sõna..., 2016):

„Niisugune suur naturalistlik foto, avaldatuna värviliselt ja ülisuurelt üle kahe lehekülje, riivab ka lugejate väärkust. Ajakirjanduslikust aspektist puudub igasugune tarvidus sellise ebaesteetiliselt

mõjuva foto avaldamiseks. Lahkamisprotseduuri kui „esteetiliselt elamust mittepakkuva tegevusala” kajastamine mittešokeeriva fotoga ei tähenda “loobumist teema käsitlemisest”.

Fishman (2017) intervjuueris Ühendriikide päevalehtede fotograafe ja toimetajaid ning jõudis järeldusele, et fotograafid riskivad surma dokumenteerimiseks eluga, kuid toimetajad nende fotosid ei avalda (Fishman, 2017: 2). Kolm peamist põhjust, miks Fishmani (2017: 83) sõnul fotosid surnutest ei avaldata: (1) fotod surnust pole „hea maitse” – need pole esteetiliselt ega mõju meeli rahustavalt, (2) fotod surnutest mõjuvad traumeerivalt ja võivad põhjustada füüsilist või moraalselt kahju, (3) laibapildid ei sisalda informatsiooni.

Peamised alternatiivid, mida Fishmani (2017: 36) sõnul kasutatakse, on foto surnust oma eluajal; purunenud elutud objektid; vigastused ja vigastatute abistamine; pealtnägijad või leinavad ellujäänud; kinnine kirst, laibakott või teistviisi kaetud keha. Fishmani (2017: 55) sõnul on laibapiltide harvaesinevuse taga toimetustlikud valikud. Kuigi ajakirjanduses eeldatakse, et pressifotograafid peavad õnnetuspaika kiirustama ja sinna jõudma heal juhul enne politseid, kiirabi või päästjaid, pole sel sisulist mõtet, kuna toimetajad valivad hiljem fotod, kus algne sündmuspaik on muudetud ja kõik silma häiriv kaetud või eemaldatud, ilmnes Fishmani (2017: 58) raamatust paradoks. Fotograafid jäädvustavad küll algse asjade seisukorra, kuid jäävad seejärel ootama kuni politsei (sageli tunde hiljem) laiba katab ja pildistavad ka selle üles (Fishman, 2017: 58).

2. Uurimisküsimused

Bakalaureusetöö eesmärk on kahe kaasuse põhjal surmavisuaalide jäädvustamise ja avaldamise põhjuste väljaselgitamine. Valisin kaasused, mille puhul siseringi uurijana teadsin, et need tekitasid küsimusi nii lugejates kui ka toimetuses. Just avalikkuse ja ajakirjanike endi halvaks paneva reaktsiooni tõttu soovisingi teada, miks need avaldati ja mida avaldamise puhul kaaluti. Siseringi uurijana tean ka, et eetiliste otsuste langetamisele töötab vastu äriloogika – surmavisuaalid kutsuvad uudisele klikkima. Teisalt tuleb otsused langetada kiiresti ja parimal juhul uudis üles saada enne konkurente.

Möödunud aastal Arvamusfestivalil toimunud arutelu „Kuidas kajastada surma?“ (Jõerüüt, Korv, Luup ja Prozes, 2018) arutleti ühe valitud kaasuse üle kahest. Arutelu tunnistas Postimehe fototoimetuse juht matusel tehtud fotot (vt Joonis 4) kommenteerides, et enne pildistama minekut pidanuks lähedastelt nõusoleku küsima. See ilmestab toimetuse tööpraktikate läbimõtlematust olukorras, kus peaks käituma eriti hoolikalt. Arvestades oma teadmisi siseringi uurijana ja teema varasemat käsitlust, uurin:

1. Missugused aspektid olid toimetuses kaalukausil visuaalide avaldamisel?
2. Mis mõjutab toimetuse liikmeid otsustusprotsessides?

3. Valim ja meetod

Selles peatükis annan ülevaate enda töö valimist ja tutvustan andmete kogumiseks ning analüüsimiseks kasutatud meetodit.

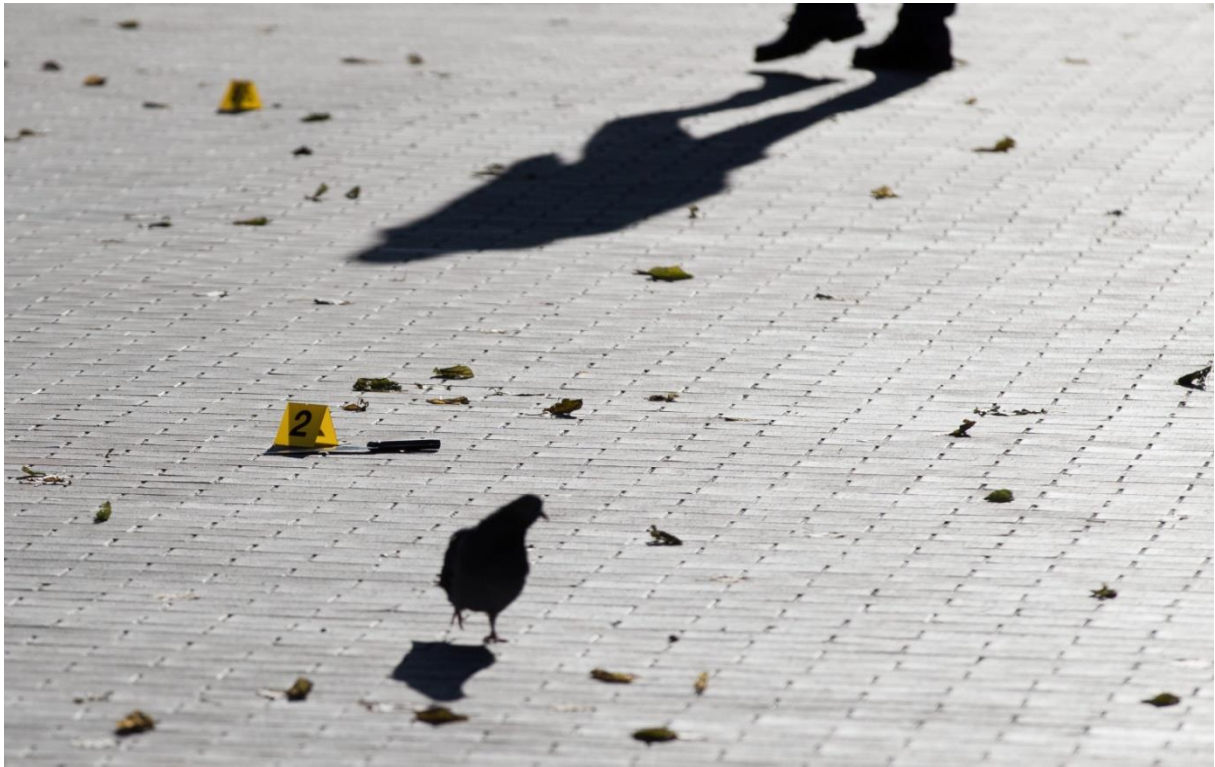
Moodustasin valimi sihipärase valimi põhimõttel. See võimaldab välja valida konkreetsed kaasused, et illustreerida protsessi, millest uuring huvitub (Silverman, 2013: 148). Minu uurimisteemale – toimetuse kaalutluskohad surmavisuaalide avaldamisel – vastab piiratud hulk fotosid, mis võimaldaksid jõuda uurimisküsimuste vastusteni ja täita uuringu eesmärgi (Robinson, 2014: 32).

Valimis on uudise „Fotod ja videod: politsei lasi Vabaduse väljakul noaga vehkinud mehe maha“ (31.10.2017) ilmunud foto (Joonised 2 ja 3) ja video ning uudise „Galerii: leinajad jätsid mõrvatud Nastjaga hüvasti“ (19.04.2018) ilmunud foto (Joonis 3). Viisin läbi intervjuud fotograafidega Liis Treimann ja Ilja Smirnov. Kuna Smirnovi emakeel on vene keel, siis intervjuu läbiviimisel ja tõlkimisel palusin abi Põhjaranniku ajakirjanikult Teet Korstenilt. Veel tegin intervjuu fototoimetuse juhi Erik Prozesega, reporterite Kadi Raal, Karel Reisenbuk ja Uwe Gnadenteich ning küljetoimetaja Ellen Laagusega ehk kõikidega, kes osalesid analüüsitava visuaalide avalikkuse ette jõudmises. Seega tegin kokku kaheksa intervjuud.

Oluline on välja tuua, et intervjuude läbiviimisel olin siseringi uurija (*insider-researcher*) positsioonis. Siseringi uurija uurib populatsioone, mille liige ta ise on (Dwyer ja Buckle, 2009). Töötan Postimehes alates 2017. aasta suvest ning olen bakalaureusetöös intervjuueeritavatega koos töötanud.

Costley, Elliott ja Gibbs (2010) on toonud välja, et siseinfot valdava uurija tugevuseks on taustainfo tundmine ja arusaam valdkonnast, kuid rõhutavad, et seejuures on oluline säilitada kriitiline meel enda töö suhtes (Costley jt, 2010). Siseringi uurija rolli tõttu võetakse uurija tihti kiiremini omaks, samuti on allikad selliste uurijatega avatumad, mis annab võimaluse koguda rohkem materjali ning uurida seda sügavuti (Dwyer ja Buckle, 2009). Tänu sellele tean, et fotod, mille tegemise ja avaldamise tagamaid uurima hakkan, on toimetuses ja lugejates küsimusi ning emotsioone tekitanud.

3.1 Vabaduse väljaku kaasus

Joonis 2. „Nuga kui asitõend“ (31.10.2017), Liis Treimann (Allikas: foto galeriist „Politsei tulistas Tallinnas Vabaduse väljakul noaga vehkinud meest“)

- Foto: Liis Treimann
- Artikkel: Karel Reisenbuk, Uwe Gnadenteich
- Fototoimetuse juht: Erik Prozes
- Küljetoimetaja: Ellen Laagus

Oktoobris 2017 tulistas politsei Tallinnas Vabaduse väljakul teenistusrelvast kahe noaga vehkinud paljajalu liikunud meest, kes sai raskelt viga ja viidi haiglasse, kus ta suri (Einmann, Gnadenteich, Reisenbuk ja Velsker, 2017).

Treimanni foto (vt Joonis 2) pärjati eelmisel aastal nii parima uudisfoto kui ka aasta pressifoto tiitliga. See on näide Fishmani (2017: 36) välja toodud alternatiivsest fotost laibafotole, kus on kujutatud elutut objekti. Lisaks fotole avaldas Postimehe uudisteportaal möödakäija video hetkest, mil nugaodega liikunud mees maha lasti. Loo juures ilmunud galeriis on 65 fotot, kus on peamiselt kujutatud politseinike, uurijaid ja kiirabitöötajaid.

3.2 Kohtla-Järvel mõrvatud neiu kaasus

Joonis 4. „Leinajad jätsid mõrvatud Nastjaga hüvasti“ (19.04.2018), Ilja Smirnov (Allikas: foto galeriist „Leinajad jätsid mõrvatud Nastasjaga hüvasti“)

- Foto: Ilja Smirnov
- Artikkel: Kadi Raal
- Fototoimetuse juht: Erik Prozes
- Küljetoimetaja: Ellen Laagus

Tegemist on möödunud aasta aprillis Kohtla-Järvel mõrvatud 15-aastase Nastja ärasaatmisega, kelle teadaolevalt tappis tema poiss-sõber (Galerii: leinajad jätsid mõrvatud Nastasjaga hüvasti, 2018).

Postimehe fototoimetuse juht Erik Prozes on varem avalikult põhjendanud, et Postimees jäädvustas ärasaatmist, kuna sündmus tekitas üle-Eestiliselt palju tähelepanu (Jõerüüt jt, 2018). Peamine argument niivõrd isikliku hetke jäädvustamisel oli tema sõnul see, et leht tahtis näidata seda „tohutut“ leina, mis võib kaasneda noore inimese ootamatu hukkumisega (Jõerüüt jt, 2018):

„Toimetuses oli palju diskussiooni, kas selliseid fotosid võiks avaldada ja ühele meelele toimetuse ei jõudnudki. Pressifotograafi keskne vaatlusobjekt on inimene – inimene nii oma rõõmuhetkedel, kuid ka kurbadel hetkedel. Me ei saa neid kurbi hetki näitamata jätta, isegi kui need võivad šokeerida. Loodan, et need panevad ka mõtlema.“

Samas paneelis osalenud vaimulik Aare Luup kiitis otsuse heaks öeldes, et tema meelest ei ole õige surma teemat meie mõtteist ja kultuurist välja tõrjuda (Jõerüüt jt, 2018). Selline foto näitab tema sõnul, et kuritöö ei ole lihtsalt statistiline number vaid selle tagajärjel on lähedased leinas, noor inimene on jäädavalt kadunud ning see sunnib mõtlema, kas kuritööd oleks saanud kuidagi ära hoida (Jõerüüt jt, 2018).

gi sonui mangoi sun rooi unne võrrand inimesed peavad alkoholiaktsiisipoliitikat ebahõ-

Jagus ka kiitust – hinde neli või viis pani SDE juhi tegevusele iga viies vastaja.

tai neid tugevaid toetajaid väga väheks jäänud.» Uuringueksperdi tõi näiteks 1990. aastate alguse, mil oli vaja teha samasuguseid julgeid otsuseid. Nii ei olnud tohtud toetus ka Mart Laari juhitud valitsusele rahva seas suur.

spionitka kannab tulevikus ka positiivset vilja ning mõne aasta pärast hinnatakse seda teistiti,» ütles ta. Praegu aga on valitsuse aktsiisipoliitika ajanud inimesed kas puhtpraktilistel kaalutlustel või emotsionaal-

natous varusamalt kui riiginas keskmisest suuremat palga saavatele inimestele. «See on ka põhjus, miks toetus Eesti Konservatiivsele Rahvaerakonnale Lõuna-Eestis ja maaasulates nii jõuliselt kasvab,» kommenteeris uuringueksper-

sotsi erakonnakaaslane, välisminister Sven Mikser. Osinovski ise lubas eile ERRile, et uus tervise- ja töminister on teada järgmise nädala lõpuks. Sotside ministrivaliku kaheks peamiseks favori-

kogu sotsiaalkomisjoni esimehest Heimen Kütist. Väidetavalt ütles jesse talle pakutud ametikohast ära. Parteitu riigiametnik ei soovinud seda infot nädala algul kinnitada ega ümber lükata. PM

Keskonnaministeeriumi serverite ruum läks põlema

Keskonnaministeeriumi infotehnoloogiaosakonna serveribaasis puhkes eile põleng, mistõttu on teadmata ajaks rivist väljas ka maa-ameti kaardirakendused. Põhja päästeteskuse pressiesindaja teatel said päästjad väljakutse Tallinnas Mustamäe teel asuvasse majja kell 11.19. Keskonnaminister Siim Kiisleri sõnul oli olukord tõsine, kuna põlengupaigas asuvad muu hulgas maa-ameti serverid. «Mõjutatud saavad kõik riigi infosüsteemid, mis kasutavad maa-ameti kaardinfot, ning mingil määral kõik kes-

konnavaldkonna infoteenused,» ütles ta. Kiisleri sõnul on võimalik, et põleng sai alguse tagavara toiteallika ehk UPSi süsteemist. Ministeerium teatas eile õhtul, et nad püüavad rivist väljas olevad haldusala e-teenused taastada järjekärgult. Esmalt kavatses infotehnoloogia keskus saada tööle keskkonnad emhlee ja ilmateenistuse ning haldusalasisesed e-teenused. Infotehnoloogia keskuze direktor Marko Arula ütles, et suure töökoormusega ei läinud tulekahju käigus kaotsi olulisi andmeid, sest need on varundatud. BNS

Leinajad jätsid Nastjaga hüvasti

Eile saadeti viimsele teele nädalavahetusel Kohtla-Järvel mõrvatud 15-aastane Nastja Alljärv. Matuseceremoonia toimus matusebüroo Igavik saalis, neiu maeti Kohtla-Järve Raudkalmele. Tema noahaava dega surnukeha leidis pühapäeva hommikul vana õmblesvabriku kõrvalt juhuslik möödakäija. Sama päeva õhtul pidas politsei Narvas kinni neiu endise poiss-sõbra ning kaks päeva hiljem taotles Viru ringkonnaprokuratuur Viru maa-kohtult 18-aastase noormehe vahi alla võtmist. PM

FOTO: ILJA SAMINOV

Joonis 5. Kuvatõmmis Kohtla-Järvel mõrvatud Nastja matuste kajastusest Postimehes (Allikas: Postimehe PDFi keskkond)

Foto avaldamisega ei nõustunud Postimehe kolumnist ja kirjanik Jaak Jõerüüt: „Ma arvan, et toimetuse tegi suure vea. Avaliku huvi kui loosungi taha võib juba liiga palju peitma hakata – see on esimene viga. Põhiline viga oli aga see, et igal juhul tuleb lähedaste käest küsida nõusolekut pildistamiseks ja avaldamiseks, kuid seda ei tehtud“ (Jõerüüt jt, 2018).

Foto avaldamise järel saatis ka ise lapse kaotanud isik fototoimetuse juhile kirja, milles avaldas nõrdimust, et Postimees otsustas ärasaatmist pildistada. Uudise kommentaariumisse kirjutati muuhulgas: „Niinimetatud „ajakirjanik“ võiks säilitada ikka mingisuguse tööeetika, mitte pildistada leinavaid inimesi nende kurbuses ja mõrvatud last kirstus. Ole inimene, mitte klikimaias kirjatsura.“ Sama sündmust kajastasid ka ERRi uudisteportaal ja Delfi, kuid ainult Postimehe galeriis oli pilte avatud kirstust. Kui algselt oli galeriis rohkem suurplaan surnu näost, siis need võeti maha.

3.1 Andmekogumis- ja töötlusmeetod

Bakalaureusetöös kasutan kvalitatiivset lähenemist, mille puhul uuritakse inimesi või süsteeme nendega suheldes (Laherand, 2008: 15). Kvalitatiivses uuringus, kus tegeletakse inimeste isikliku ja sotsiaalse kogemuse uurimise, kirjeldamise ja tõlgendamisega, püütakse mõistan pigem väikse arvu osalejate maailmavaadet (Laherand, 2008: 20). Töö eesmärk on välja selgitada, mis kaalutlustel avaldas Postimees valimis välja toodud visuaalid ja missuguseid piiranguid tajusid nad otsuste tegemisel. Nendele küsimustele vastuste leidmiseks sobib just kvalitatiivne lähenemine.

Uurimisküsimustele vastamiseks kasutasin semistruktureeritud süvaintervjuude meetodit. Intervjuu on sobiv meetod, sest võimaldab vahendada mõtteid, hoiakuid, seisukohti, teadmisi ja tundeid (Laherand, 2008: 176). Kuna töö käsitleb surmavisuaalne, sobib meetodina intervjuu ka seetõttu, et võimaldab uurida raskeid või õrnu teemasid (Laherand, 2008: 178). Lisaks sobib intervjuu meetodina siis, kui kõne all on vähe uuritud valdkond ning soovitakse põhjalikku teavet: näiteks võib paluda seisukohta põhjendada ja vajaduse korral saab kasutada lisaküsimusi (Laherand, 2008: 178). Postimehe kaalutlusi surmavisuaalide avaldamisel pole seni uuritud.

Intervjuud viisin läbi näost-näku kohtudes. Koostas neli intervjuu kava – fototoimetuse juhile, küljetoimetajale, fotograafile ja reportelile –, kus arvestasin semistruktureeritud intervjuu põhimõtet ehk jätsin ruumi lisaküsimusteks ja selleks, et teema võib avaneda hoopis uue nurga alt. Nii tõid näiteks ajakirjanikud välja nende valikuvabadust piiravaid tegureid, mille põhjal sõnastasin teise uurimisküsimuse.

Intervjuu esimeses osas keskendusin vastavalt intervjuueeritava rollile konkreetse visuaali avaldamisel ja sellele, mida ta üldse protsessist mäletab. Edasi uurisin, kuidas saab intervjuueeritav otsustes kaasa rääkida ja millised arutelud konkreetsete visuaalide ümber toimusid. Veel küsisin asjaosaliste hinnangut materjali avaldamisele ja hankimise protsessile. Samuti huvitas mind, kas foto või video said lugejatelt või toimetusest tagasisidet. Üks intervjuu kestis keskmiselt 50 minutit.

Andmeanalüüsiks kasutasin kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodit. Seda kasutatakse siis, kui soovitakse midagi kirjeldada. See osutub tavaliselt vajalikuks siis, kui huvipakkuva nähtuse kohta pole piisavalt teooriaid või uurimisandmeid (Laherand, 2008: 290). Selle meetodi puhul

peab uurija andma endale aru, et tema hoiakud võivad uuringu tulemusi mõjutada (Seidman, 2009: 118).

Esmalt transkribeerisin helisalvestused arvutisse. Intervjuude lugemisel otsisin nendevahelist ühisosa ja märkisin üles korduvad teemapunktid. Seejärel asusin programmis MAXQDA kodeerima. Kodeerimine võimaldab jõuda erinevate intervjuude lõikes väljavõtteni, mis räägivad samast kontseptsioonist, teemast või sündmusest (Rubin ja Rubin, 2005: 219). Lähtuvalt töö struktuurist ja uurimisküsimusest jaotasin koodid suurematesse kategooriatesse. Kategooria koondab korduvad mustrid, mis ilmnevad andmeanalüüsi käigus (Berg, 1989: 115).

Seejärel teen juhtumiülese ehk horisontaalse analüüsi (*cross-case analysis*), kus vaatlen samal ajal nii Vabaduse väljaku kui ka Nastja juhtumit. Kogun erinevatest intervjuudest kokku kõik konkreetse teema kohta käivad tekstiosad ja võrdlen selle teema käsitlemist kõigi kogutud intervjuude lõikes.

4. Tulemused

Käesolevas peatükis annan ülevaate tulemustest, mida ilmestan tsitaatidega süvaintervjuudest. Tsitaatide lühendamisel olen tulemuste esitluses kasutanud märgistust “/.../”. Tulemused esitan kaasuste kaupa. Esmalt anna ülevaate foto „Nuga kui asitõend“ tegemisest, ilmumisest ja võimalikust toimetamisest ning sama teemat käsitlenud video avaldamise põhjustest. Seejärel kirjeldan foto „Leinajad jätsid mõrvatud Nastjaga hüvasti“ avaldamise põhjuseid.

4.1 Vabaduse väljaku kaasus: otsustusahel ja kaalutluskohad

Postimehe reporter Uwe Gnadenteich ja fotograaf Liis Treimann jõudsid sündmuskohale nii, et nägid kiirabiauto tagatulesid. Nad olid parasjagu teel teisele sündmuskohale, kuid peatusid nähes päästjate masinaid. Intervjuust Treimanniga selgus, et pressifotograaf peab kõik üles pildistama ja alles hiljem otsustatakse, mida avaldada. Ta lausus, et teeb sellistel sündmustel alati n-ö klassikalised ülesvõtted politsei uurijatest ja sündmuspaigast, kuid lisaks sellele proovib leida veel ühe nurga, mis jutustab kogu lugu. Treimann tõi võrdluse spordivõistlusega, kus on kolm katset. Esimese katse teeb ta kindla peale, aga siis otsib ka mõne huvitavama nurga.

Treimann: „*Minu eesmärk ei ole näidata suuri verehunnikuid ja lömmis inimesi. Selliseid sündmusi saab palju ilusamini, humansemalt ka näidata.*“

Samal ajal koha peal tegeles reporter Gnadenteich pealtnägijalt video hankimisega. Kõrvalseisja sai video saata ainult WhatsAppi kaudu, mida reporteril ei olnud. Koha peal olnud Kanal 2 tööajal oli rakendus ning tema kaudu jõudis video toimetusse. Teise sarnase video hankis Postimehe reporter Karel Reisenbuk, kelle tuttav toiminut jäädvustas. Reisenbuk jooksis oma tuttava töökohta videot ja tema kirjeldusi hankima.

Gnadenteich: „*Helistasin toimetusse, et saame selle video – tegutsege! Mul ei olnudki vaja koha peal rohkem mõelda. Andsin kõik killud edasi, et küll nemad siis vaatavad seal toimetuses.*“

Video avaldamises, kus on näha, kuidas politsei mehe pihta tulistab, keegi ei kahelnud. Otsustusprotsess osalenutele oleks tulnud kõne alla video maha võtmine, et sugulastel oleks kergem. Kuna lähedased pole video avaldamise pärast pahameelt avaldanud, siis seda pole tehtud. Vaieldi vaid selle üle, kas kirjutada hukkunu vennale, et talle kaastunnet avaldada ja

küsida, kas ta soovib sel teemal ajakirjanikega rääkida, või üldse mitte kirjutada. Reisenbuki mäletamist mööda selline kiri saadeti.

Video avaldamist põhjendati sellega, et kõikidel oli tol hetkel huvi teada saada, kuidas sai nii minna, et Tallinna kesklinnas lasti keegi maha. Video põhjal sai igaüks ise otsustada, kas politsei käitus õigesti või mitte. Juhtunu mahavaikimise vastu argumenteeriti ka, et ajakirjanikel on kohustus juhtida tähelepanu ka psüühikahäiretega inimeste olukorrale ja sellele, mis saab siis kui nad saavad vabalt ringi joosta. Samuti mängis sündmust kajastanute jaoks rolli veendumus, et ajakirjanikul tuleb elu näidata sellisena nagu ta on. Video avaldamine ei tekitanud kahtlust ka seetõttu, et tänapäeval on igaühel telefon taskus ja sotsiaalmeedia kaudu jõuaks see inimesteni ngunii.

Gnadenteich: *„Ehk tuleks isegi rohkem rääkida sellest, arutada, et mida teha, et mingi hull ei terroriseeriks kusagil kedagi. /.../ Parema, kui Facebookis jagatakse meie uudist, mis on järelemõeldult kirjutatud.“*

Paberlehes ilmusid loo juures neli fotot: kuvatõmmised videost, kus on näha noaga kõndivat isikut ja sama meest maas lamamas ning koha peal tehtud fotod uurijatest ja päästjate masinatest. Küljetoimetaja Ellen Laagus põhjendas, et soovis sündmust narratiivselt edasi anda. Intervjuust tuli aga välja, et kui loo küljendus oleks lubanud – lehekülgedel oleks rohkem ruumi, teistsugune küljendusvariant olnud –, oleks ta kohe kasutanud Liis Treimanni fotot „Nuga kui asitõend“. Laagus sõnas, et paraku peab ka lood ära mahutama – leht ei ole kummist.

Visuaalid said juhtumit kirjutanute sõnul mõningat tagasisidet. Treimanni foto pälvis kiitust, sest sündmust oli kujutatud kaudselt ja seda anti edasi sümbolite keeles. Ta meenutas, et viibis seltskonnas, kus teda ei tuntud ja seal avaldati heameelt, et sündmuse näoks sai kujundlik pilt. Fototoimetuse juht Erik Prozes tõi välja, et oskus läbi kujundite sündmust edasi anda näitab, et fotograaf on küps ja intelligentne, pildiliselt sõnaosav. Mõningal juhul avaldati ka pahameelt.

Laagus: *„Liis (Treimann) küsis, miks ma noapilti ei pannud. /.../ (Priit) Pullerits ütles, et jälle laibad lehes või midagi sellist. Selliseid märkuseid oleme ikka saanud, kui laip on lehte läinud.“*

Intervjueeritavate sõnul on see tüüpiline, et selliste sündmuste juures olevad visuaalid pävivad halvaks panu. Foto eemaldatakse Postimehe praktikas vaid juhul, kui selleks avaldab soovi

lähedane. Reisenbuk tõi välja, et kui „mingi suvaline“ Tädi Maali helistab, siis mitte. Ta lisas, et ei pea „suvalisele“ lugejale põhjendama, miks millegi üles paneb – kui ei meeldi, ära vaata. Tagasiside Vabaduse väljaku juhtumile ei mõjutanud ajakirjanikke oma otsuseid muutma. Laagus nentis, et lugejaid võiks „ebameeldivate“ fotode eest hoiatada. Negatiivne tagasiside surmavisuaalidele on intervjuueeritavate sõnul tavaline. Gnadenteich tõi välja, et kui visuaal hiljem maha võetakse, on klikiraha juba kätte saadud.

Gnadenteich: *„Eks see ole see solvumisühiskond, õiendamisühiskond, igaüks annab iga asja peale tagasisidet. Iga inimene tahab olla kaasatud. /.../ N-ö räpased klikid tuleb kätte saada, aga hiljem võib maha võtta.“*

Postimehe toimetuse arvestas Vabaduse väljakul toimunud tulistamisest fotode ja video avaldamisel:

- 1) **Sündmuse uudisväärtuslikkust (erakordsust ja lähedust).** Laagus tõi välja, et sündmus oli „ekstraordinaarne“, sarnane sündmus toimus viimati 95. aastal, ja just sellepärast tuli seda näidata. Veel ütles ta, et kui sama asi oleks juhtunud Valgas või Haapsalus, siis seda arvatavasti poleks näidatud.

1.1 **Sh toimumispaika (avalik koht).** Konsensuslikult toodi välja, et sündmust pidi näitama, sest see toimus avalikus kohas ja veel Eesti pealinna esindusväljakul-Reisenbuk: *„Minu kaalutus oli, et see sündmus toimus avalikus kohas nii et pidime sellest kirjutama. Teadsime, et inimesed hakkavad küsimusi küsitama ja see on meie asi informatsiooni anda.“*

- 2) **Vastavust eetikakoodeksiga.** Treimann kirjeldas, et pildistamisel ei mõtle ta otseselt eetikakoodeksile, kuid seal välja toodud punktid on tema jaoks niivõrd elementaarsed. Treimann: *„Mina näiteks ei pildista inimesi keel suust väljas või kuidagi halvustavates poosides, seda ei tohi eetikareeglite kohaselt.“*

2.1 **Sh riivet hukkunu ja lähedaste väärrikuseks.** Laagus tõi välja, et kuna meest näeb fotol vaid selja tagant või maas lamamas, siis ta ei ole äratuntav. Ta nimetas, et foto oli tehtud küllaltki „tagasihoidlikult“. Seda, et lähedastel on uudist lugedes valu, pidas ta paratamatuks.

Laagus: *„See, kes teab, temal on nagunii valu seda vaadata, aga kes ei tea, ta isegi ei tunne ära, kas see on tema naabrimees või mitte.“*

- 3) **Sündmuse klikitavust.** Gnadenteich arutles, et kui fotoga probleeme tekib, siis „kolme nädala“ pärast võib need maha võtta, „klikid on meil ju nagunii käes.“ Teisalt

Reisenbuk arutles, et kuklas teab, mis toob palju klikke, aga avaldamisel ei lähtu sellest.

- 4) **Soovi näidata elu ilustamata.** Laagus lähtus piltide valikul sellest, et tegemist on uudislooga ja tema ülesannet on näidata, mis „tegelikult“ juhtus.“

4.1 **Sh soovi võtta riigiinstitutsioonid vastutusele.** Gnadenteich: „*See video vastas küsimustele. Igäiks võib nüüd ise mõelda, kas see (politsei käitumine) oli õige või vale.*“

4.2 Nastja kaasus: otsustusahel ja kaalutluskohad

Kohtla-Järvel mõrvatud neiu matuseid käis pildistamas Põhjaranniku fotograaf Ilja Smirnov, kes sai selleks korralduse Postimehe fototoimetuse juhilt Erik Prozeselt. Intervjuust Prozesega selgus, et Nastja matustele mindi, kuna sündmust oli meedias juba pikka aega käsitletud. Ärasaatmiselt foto saamine oli Prozese suur soov. Seda, et Postimees võttis pildistada „lihtsa peretütre matustel“ nägi ta kaastunde ja muretunde esilekutsumisena, et sellised asjad juhtuvad. Prozes väljendas mitu korda, et ta ei saa aru, miks peetakse surma tabuks. Pressifotograafi osalemisest matustel omakseid ei teavitatud ja seda nimetab Prozes eksimuseks. Küll aga oli Smirnov kõrvaltseisjana Prozese hinnangul äratuntav (fototehnika, oli vaatleja rollis), mistõttu ei saanud kohalviibijatel küsimust tekkida, kellega on tegu.

Prozes: „*Fotograaf ei küsinud luba ja vot see on tõsine probleem, aga samas see teema läks väga korda üle-Eestiliselt nii et kohaleminek oli põhjendatud. Teatud hetkedel tekib selline, kuidas nüüd öelda, saagihimu, aga seda ei tohi võtta liiga lihtlabaselt, kui ma ütlen saagihimu. Ma väga tahan seda pilti saada*“

Matustele pildistama minekut õigustas Smirnov sellega, et sai toimetusest „õiguse“ seda teha. Talle oli oluline toimetusepoolne kaitse. Smirnov adus, et seal on inimesi, kellele ei pruugi meeldida, et ta seal on. Ta põdes, kuid see teda ei peatanud. Fotograaf oli oma peas välja mõelnud, et kui keegi heidab talle kohalviibimist ette, ütleb ta, et see oli toimetuse otsus.

Smirnov: „*Mõtlesin, et kui minu kallal hakatakse norima, ütlen, et ma pole vabakutseline, toimetus tellis.*“

Koha peal olles rõõmustas ja hämmastas Smirnovi, et seal oli veel ajakirjanikke: Jevgeni Kapov (Baltija) ja ERR-ist mitu inimest. Olukord oli tema sõnul raske, sest teda ümbritsesid leinavad inimesed ja ta ei teadnud, kuidas nad reageerida võivad. Smirnov tõi välja, et kahtles

endas, kas ta peaks seal üldse viibima ega teadnud täpselt, mida pildistada: kirstu? murest murtud vanemaid? Ärasaatmise jäädvustamist alustas ta pika objektiiviga eemalt ja liikus kirstule lähemale lähedaste reaktsioone jälgides. Eraldi eesmärgi Nastja näost pilt teha fotograafil ei olnud.

Prozes: „*Hetk, kus kadunukesega jäetakse hüvasti, puusärk on veel avatud, on kõige emotsionaalsem. Meie valik oli seda kulminatsiooni pildistada.*“

Smirnov: „*Võib-olla sisimas lähedased mõtlevad, aga tähelepanu ei pööra ja sa suundud üha julgemalt edasi, oled sündmuste epitsentris ning tulemuseks, kulminatsiooniks on raske kaader.*“

Treimannile sarnaselt tõi ka Smirnov välja, et koha peal olles teeb ta võimalikult kiiresti võimalikult palju pilte – „tulistab nagu hull paremale ja vasakule“ – ja alles hiljem sorteerib ja vaatab, mida on pildistanud. Avaldamise otsused jättis ta puhtalt toimetusele. Ta praakis välja fotod, mis dubleerisid või ei olnud teravad, kuid ütles, et ei jätnud midagi toimetusse saatmata eetilisest aspektist lähtuvalt. Kohalemineku ja avaldamise ees lasub Smirnovi sõnul vastutus toimetusel.

Smirnov: „*Mina ei avalda fotosid, mina vaid pildistan.*“

Esmalt avaldusid need pildid Postimehe venekeelses portaalis ja siis sai uudise tegemiseks korralduse Postimehe reporter Kadri Raal. Intervjuust Raaliga selgus, et ta võttis välja lähivõtted lahkunu näost, kuid jättis sisse need, kus lahkunut on näha kaugelt – ainult räti äär paistmas. See otsus sündis arutelus selle päeva päevatoimetajaga. Ta ei pidanud galerii tegemist üleüldse õigeks, sest ei näe laibafotode avaldamisel inimeste käitumisele positiivset mõju. Raal ütles, et ei oska enda jaoks ära põhjendada šokiteraapia vajadust, sest šokimeedia pole tema sõnul viimase kümne-viieteistkümne aasta jooksul mõjunud niimoodi, et inimesi hukkuks liikluses vähem. Pigem näeb ta selles rolli politsei ennetustööl.

Küljetoimetaja Laagus, kes Nastja foto ilmumise ajal Postimehes enam ei töötanud, spekuleeris, et foto pandi lehte, sest kõrval olnud lugu ei jõutud õhtuks valmis. Talle tuli üllatusena, et selline foto jõudis lehte. Smirnov kiitis foto avaldamise lehes heaks. Tema sõnul on toimetaja seisukohast tegu julge valikuga ja ta leiab, et see on hea valik. Smirnov sõnas, et kümne aasta pärast võib tüdruku ema koguni olla tänulik, et keegi sellise foto tegi.

Laagus: „*Surevad ära igasugused kuulsused, kunstnikud, inimesed, kes on meile korda läinud ja kunagi ei ole avatud kirstu nendest avaldanud. Imestan, et miks see läks. Väga huvitav. Kuidas see sai juhtuda üldse? See ei ole Postimehele omane.*“

Intervjuudest selgus, et sellised fotod saavad tüüpiliselt palju negatiivset tagasisidet. Ajakirjanikele heidetakse ette ebaeetilisust, lähedastega mitte arvestamist ja tabloidistumist. Raal tõi välja, et kui temalt on küsitud põhjendust matusegalerii avaldamisele, siis ta ei ole osanud vastata. Tema sõnul jõuab jutt lõpuks ikka klikkideni välja. Raal väljendus, et sellised galeriid „klikivad nagu loomad“. Venekeelses Postimehe portaalis sama uudise juures olnud kommentaarid puudutasid kuritegu, mitte fotograafi või fotosid. Smirnov ütles, et see pani teda imestama, sest ta pelgas negatiivset reaktsiooni enda või toimetuse aadressil, et „miks te selle avaldasite?“, „miks seda tegite?“.

Postimehe toimetuse arvestas Kohtla-Järvel mõrvatud Nastja matustest fotode avaldamisel (avaldamisega mittenõustumisel):

- 1) **Sündmuse erakordust, avalikku huvi.** Smirnov sõnas, et mõrv, eriti nii noore inimese mõrv pälvib tähelepanu ja on kaalukas sündmus. Kogu juhtumi, mitte ainult matmise vastu, oli tema sõnul „suur ühiskondlik huvi.“

1.1 **Kas tegemist on avaliku elu tegelasega või mitte.** Raal ütles, et talle oleks ärasaatmisel surnukehast tehtud foto avaldamine õigustatud vaid juhul, kui inimene on avaliku elu tegelane. Niisiis poleks ta pilte üldse avaldanud.

Raal: „*Selle tüdruku puhul, kui ma ise oleksin saanud valida, siis ma poleks neid pilte avaldanud mitte kuidagi.*“

- 2) **Hukkunu, lähedaste ja lugejate vääriskuse riivet.** Kohapeal käinud Smirnov tõi välja, et tema meelest on auditoorium sellisteks fotodeks valmis. Lähedaste osas avaldas ta lootust, et kümne aasta pärast võib tüdruku ema koguni olla tänulik, et keegi sellise foto tegi. Samas kohapeal pildistades oli Smirnov valmis selleks, et ta aetakse minema.

Prozes arutles, et inimest tuleb igas tema elu etapis, ka surmajärgselt käsitleda vääriskalt. Tema jaoks tähendab see, et tüdrukut ei näidatud vereloigis lebamas, vaid kenasti riidesse panduna puusärgis ja sealjuures näidati valu, mis tema surmaga kaasnes.

Prozes: „*Need pildid olid väga esteetilised, need olid väga kurvad, aga need ei olnud selle tüdruku ega tema perekonna au ja vääriskust riivavad.*“

Teisalt tõi Raal välja, et fotod poleks pidanud ilmuma elementaarsest lugupidamisest lahkunu vastu. Tema poliitika on, et näiteks avariide puhul tuleks igasugused laibakotid ja kõik sellised pildid välja võtta, sest lähedasena on „suhteliselt nõme“ juba seda autopilti näha, rääkimata sellest, et galeriis on konkreetset laibapilt või pilt vereloigust.

Raal: „*See on minu jaoks mingisugune elementaarne lugupidamine lahkunu vastu, et me ei tee temast pilte, et me ei tee neid klikihittideks veebis.*“

- 3) **Soovi näidata elu ilustamata.** Smirnov tõi välja, et on „absoluutselt liberaalne inimene“ ehk temasõnul peaks olema kõik avalik ja midagi ei tohiks varjata.

3.1 **Sh soovi võtta riigiinstitutsioonid vastutusele.** Prozese sõnul tuleb inimestele ebameeldivaid asju näidata, et neile jõuaks kohale sündmuse traagika.

Prozes: „*Ongi kole, aga milles fotograaf süüdi on? Samamoodi on väga kole, et Ida-Virumaal, kus on kõige suurem töötuse protsent, kus on väga levinud, et tegevusetud noored tarvitavad narkootikume ja liigtarvitavad alkoholi, juhtuvad sellised asjad. Ongi väga kole, et noor tüdruk lihtsalt ära tapetakse, aga kas peame sellepärast mitte kajastama? Ei, vastupidi. Me peamegi näitama seda, et see on kole. Et sellised asjad juhtuvad.*“

- 4) **Klikitavust, uudishimu.** Smirnov tõi välja, et uudis kogus Postimehe venekeelses portaalis rus.postimees.ee „väga palju“ klikke. Laagus spekuleeris, et foto jõudis lehte, et lugejate „kollane uudishimu“ saaks rahuldatud. Raal nägi kogu kajastust „labase klikijahina“. Kuna sellistel lugudel on „nii palju“ lugejaid, et sageli sõidetakse tema sõnul eetikast ja elementaarsetest inimlikest väärtustest üle.

Raal: „*Numbrid, numbrid, numbrid – need on kõige tähtsamad.*“

4.1 **Ajakirjanduse ärioloogika, mis survestab avaldama.** Raal arutles, et kui ühel hetkel Postimehe või Delfi reporterid ütlevad, et nemad enam näiteks avariigaleriisid üles ei pane, kaotaksid konkureeriva meediaväljaande töötajad tohutult klikke. See tähendaks „tuimalt“ sadat tuhandet klikki vähem päevas, mis tähendab „tohutuid“ meediareklaamirahade kaotust, lugejanumbrite kaotust.

Raal: „*Üks meediaettevõtte lihtsalt ei laseks sellisel asjal sündida nii et praeguses ärimudelil pole ajakirjanikel võimalik selliseid asju otsustada. Paljusid asju teeme nii, et me ise ei nõustu sellega.*“

4.2 **Ajakirjanduse rutiini, mis survestab avaldama.** Raal kirjeldas, et kui kuulis tüdruku tapmisest, siis mõtles kohe, et järgmised kolm nädalat on „klikimagnet

olemas.“ Ta rääkis, et sellises olukorras võib spekuloida, millised „miljon“ jätku uudisele tulevad.

4.3 Üldised seisukohad ja otsustusvabadust piiravad tegurid

Intervjueeritavate sõnul maksab Postimehe toimetuses fotoosakonna juhi Erik Prozese sõna. Teda tajutakse toimetuses arvamusiidrina. Prozese seisukoht on, et pressifotograafias peaks kõiki teemasid kajastama kompleksivabalt, klišedevabalt ja laiapindselt. Prozes ütleb, et ükski teema ei tohiks olla tabu. Surmavisuaalide avaldamist kõige laiemas mõttes õigustab soov muuta maailma natukenegi paremaks paigaks. Selleks aga ei saa tema sõnul kõike „roosa vaabaga üle tõmmata“.

Prozes: „Kui ongi selline väga dramaatiline, traagiline, õdvastav sündmus aset leidnud, siis seda tuleb näidata. Meie eesmärk ei tohi olla šokeerida šokeerimise pärast vaid läbi selle pildi midagi üldsuse hinnangutes muuta.“

Kriitika poolelt tunneb Prozes, et ajal, mil domineerivad massigaleriide, kuhu vahele saab panna reklaami ja mis toidavad ärimudelit, on vähenenud visuaalne kirjaoskus, fotograafide suutlikkus ühe pildiga midagi öelda. Tema sõnul tuleks mõelda sellele, kuidas tugeva sõnumiga fotosid paremini esile tuua.

Prozes: „Võrreldes luteri kirikut katoliku või õigeusu kirikuga, siis kui vähe on luteris seda visuaalset atraktiivsust või kui vähe on erinevaid maale, skulptuure, ikoone. Siin on midagi eestlastele omast, et me ei ole väga pildirahvas.“

Üleüldiselt tajuvad ajakirjanikud, et avalikkuse reaktsioonid surmavisuaalidele on läinud valulikumaks. Intervjueeritavate sõnul võib see tulla nii sotsiaalmeediast, kus on teretulnud pigem positiivsed sõnumid kui ka sellest, et kuritegevuse ja surmaga lõppenud õnnetuste arv kahaneb pidevalt – seega pole inimesed harjunud meedias häirivat sisu nägema. Küljetoimetaja Laagus tõi välja, et kui 90ndatel avaldati „hullumeelseid“ asju, siis ta ei kujuta ette, kes tänapäeval pooldaks laibapiltide avaldamist.

Küll aga nähakse selliste visuaalide avaldamata jätmises ohtu hoida inimesi ebarealistlikus mullis. Kajastamata jätmises nähakse vastuolu ajakirjanduse rolliga kajastada kõike, mis maailmas toimub, nii head kui ka halba. Avaldamise kasuks räägivad inimeste distsiplineerimine, moraalne ettevalmistamine elu ootamatustega toimetulekuks ja empaatia kasvatamine.

Reisenbuk: „*Nende fotode taga on idealistlik mõte, et näiteks liiklusõnnetuse puhul jätab sel päeval keegi kiiruse ületamata.*“

Surmaga lõppenud juhtumite kajastamine ei erine intervjuueeritavatele teiste sündmuste kajastamisest. Ajakirjanikud tõid välja, et nende teistel elualadel töötavad tuttavad peavad neid sageli kalestunuks. Intervjuueeritavad sõnasid, et kui elaksid iga surmajuhtumit üle ja loeksid sinna juurde ja kõiki kommentaare, siis ei peaks nad ajakirjanikuna nädalatki vastu. Nad samastasid ennast kiirabi- ja päästetöötajatega, kes suudavad enesekaitseks hukkunu kõrval nalja visata. Ajakirjanikuna töötamine eeldab tugevat närvikava.

Reisenbuk: „*Ma ei käsitle neid kui inimesi, käsitlen neid ühikutena. Lülitan mõtte välja, sest teismoodi ei saaks seda tööd teha.*“

Avaldamist puudutavate otsuste tegemine on läinud üha kiiremaks ja otsused jäävad sageli ühe, parasjagu tööl oleva uudisajakirjaniku kanda. Fotograafid saadavad pilte toimetusse otse sündmuskohalt, aastad tagasi toimus kõik palju aeglasemalt. Töötempo kiirenemine sunnib ajakirjanikke kiiremaid otsuseid tegema, mistõttu ei jõuta protsessis olles oma tegevust mõtestada.

Gnadenteich: „*Enne veebi kogunes mingisugune kamp, näpud suus ümber laua ja arutas, milline foto valida. Nüüd paneb reporer ühe käega foto üles, teisega helistab politseisse. Otsused sünnivad sekundi murdosaga. Kui ükski pilt ei aja südant pahaks, siis pannakse ta lihtsalt üles.*“

Lisaks ajasurvele mängib otsuste langetamises rolli ka väljakujunenud rutiin, mille osa on majanduslik surve avaldada. Mõlema juhtumi puhul toodi välja, et uudis kogus palju klikke või et leht peab müüma. Seda ilmestas kõige paremini Raal, kes rääkis, et kui kuulis Nastja mõrvast, siis teadis kohe, et järgmised kolm nädalat on „klikimagnet“ olemas ja millised „miljon“ jätku sündmustest kirjutada tuleb. Samas nimetas ta olukorda paratamatuks, sest kui Postimees ei kajasta, lähevad inimesed konkurentväljaandesse ehk sellega kaotab meediamaja reklaamiraha.

Raal: „*See on meediatsirkus, kus lihtsalt vorbid neid lugusid, samal ajal oled natuke tüdinud, natuke on kurb, kusagil sügaval on natuke piinlik, et sellist jama kaasa teed.*“

Tööpraktikaid on intervjuueeritavate sõnul mõjutanud ka sotsiaalmeedia. Toimetuse otsustest foto avaldada või avaldamata jätmisest sõltub üha vähem, sest fotod-videod levivad

sotsiaalmeedias nagooni. Ühismeediat peetakse põhjuseks, miks inimesed ei ole ajakirjanduses avaldatud surmavisuaalidele vastuvõtlikud. Sotsiaalmeedias, mis on disainitud positiivsete sõnumite massidesse minekuks on foto roll teisenenud: fotofiltrite abil saavad inimesed endast sellise mulje jätta nagu hing ihkab. Sealjuures vastutust foto nägemise ees nähakse lugejail – kui ei meeldi, ära vaata.

Fotograafid, reporterid ja küljetoimetaja oskasid enda kogemusest välja tuua juhtumeid, kus on mindud üle piiri. Näiteks fototoimetuse juht Prozes kahetses Tallinna ringteel juhtunud traagilises liiklusõnnetuses hukkunud ärimehes foto avaldamist. Ta n-ö pikseldas hukkunu näo ära ja see avaldati Äripäevas nädala fotona. Oma eksimusest sai ta aru, kui just selle foto avaldamisest häiritud allikas keeldus temaga suhtlemast. Reporter Reisenbuk rääkis juhtumist, kus avaldas galerii parklas lamavast mehest, kuid hiljem selgus, et fotodel olnud isik tegi enesetapu ja enesetappudest üldiselt ei kirjutata. Küljetoimetaja Laagus rääkis juhtumist, kus Mait Metsamaa, üks Tallinna ärimees lasti kortermajas maha ja lehte jõudsid fotod verisest trepist. Laagus ütles, et häbeneb selle foto ilmunist.

5. Järeldused ja diskussioon

Käesolevas peatükis teen esmalt uuringutulemuste põhjal järeldusi, mida esitlen kahele suuremale uurimisküsimusele vastamise kaupa. Vastused uurimisküsimustele põimin läbi kirjandusest teadasaaduga. Seejärel arutlen teemast väljakoornud aspektide üle toetudes tulemustele ja teooriale. Viimases alapeatükis toon välja meetodi kriitika ja millele tulevikus teema uurimisel keskenduda.

5.1 Järeldused

Missugused aspektid olid toimetuses kaalukausil visuaalide avaldamisel?

Uudisväärtuskriteeriumid. Mõlema sündmuse puhul põhjendasid toimetuse liikmed sündmuste kajastamist uudisväärtuskriteeriumitega **erakordsus ja lähedus**. Ka Harcup ja O'Neill (2001) viitasid, et surmajuhtumite kajastamist toetab mitu uudisväärtuskriteeriumit. Vabaduse väljaku sündmuse puhul sellele, et see leidis aset **avalikus kohas**. Otsuses sündmust sellisel kujul kajastada rõhuti ka **avalikule huvile**. Avalikku huvi defineeriti selle kaudu, et sündmusest räägiti palju. Avalikku huvi, täpsemalt ülekaalukat õigustatud vajadust isikliku leinahetke jäädvustamiseks tuleb kaaluda ka Pressifotograafide liidu eetikakoodeksi (2011) kohaselt. Kuigi avalikku huvi kaaluti, siis on tulemuste põhjal raske hinnata, kas see on ülekaalukas.

Lahkunu ja lähedaste väärkuse austamine vs avalikkuse õigus teada. Töös käsitletud kaasuste puhul argumenteeriti mõlema väärtusega. See tuli eriti hästi välja Nastjast näoga fotode avaldamisel. Fototoimetuse juht Prozes ütles, et need ei ole tüdruku ega tema perekonna au ja väärkust riivavad, reporter Raal just sellepärast neid avaldada ei soovinudki. Mõlema juhtumi puhul rõhutati, et lähedased ei avaldanud soovi visuaalide eemaldamiseks. Arvestades, et Laagus poleks ideaalis avaldanud lehes fotosid maas lamavast mehest ja Raal poleks ideaalis avaldanud fotosid lahtisest kirstust ning et lähedastega ei räägitud matustel pildistamise osas läbi, võib öelda, et avalikkuse õigus teada kaalub toimetuse jaoks üles lahkunu ja lähedaste väärkuse austamise. Nende, kahe demokraatliku väärtuse vahel tasakaalu leidmisele on viidanud ka Morse (2014: 100).

Need, kes olid avaldamise poolt, kaalutlesid edasi selle üle, **kuidas sündmust on kujutatud**. Seoses hukkunu väärkuse austamisega toodi välja, et Vabaduse väljaku Vabaduse väljakul maha lastu polnud äratuntav, lehes ilmusid temast fotod, kus ta lamas näoga maa poole,

Kohtla-Järve juhtumi puhul argumenteeriti, et Nastjat kujutati esteetiliselt. Silcock, Keith ja Schwalbe (2006) kohaselt peab uudismeedia kaaluma avaldatavate fotode sündsust ja maitsekust ja just seda tegi pildistamisel Treimann. Fishman (2017: 83) tõi põhjustena, miks fotosid surnutest ei avaldata välja, et need pole „hea maitse“ – need pole esteetilised ega mõju meeli rahustavalt ja fotod surnutest ja võivad põhjustada füüsilist või moraalset kahju. Tagantjäreli kahetsesid küljetoimetaja Vabaduse väljaku juhtumist fotode avaldamist, kus oli näha hukkunut ja Raal kahetses konkreetselt Nastja näost fotode avaldamist. Seega võib järeldada, et toimetuse seisukohast tähendab hea maitse pigem fotot, millel ei ole surnukeha.

Arvestamine laiema avalikkusega. Morse (2014: 101) ütleb, et kuna inimesi võivad karmid fotod ärritada, tuleb surnukeha või suremismomenti kujutavate visuaalide avaldamisel arvestada laiema avalikkusega. Laiema avalikkuse all pean silmas lugejaid. Kuigi kommentaariumis seati kahtluse alla materjalide avaldamise eetilised ja ajakirjanike moraal, siis see ei mõjutanud toimetust midagi maha võtma või lehes mitte avaldama. Vabaduse väljaku juhtumi galeriis võib näha, et mõne tunnistaja nägu on ära hägustatud, nugaodega kõndinud meest ega 15-aastase Nastja identiteeti varjata ei püütud. Samuti pole videote ega matusegalerii juures lugejat hoiatavat märget. Intervjuudest tuli välja, et Postimehe praktikas eemaldatakse visuaal ainult siis, kui see häirib lähedasi. Tavalugeja kõne või kommentaar ajakirjanikke oma otsust ümber hindama ei pane. Niisiis võib analüüsitud kaasuste puhul öelda, et laiema avalikkusega ajakirjanikud ei arvestanud.

Avalikkuse vs tarbija teenimine. Lugejatega mitte arvestamist õigustab Harcupi ja O’Neill (2001) kohaselt surmavisuaalide mõju kasvatada inimestes solidaarsust ja seada kahtluse alla valitsuse võimekus inimesi kaitsta. Nii nähti Vabaduse väljakul nugaodega vehkinud mehe mahalaskmisest video avaldamises võimalust alata diskussioon psüühikahäirete inimeste olukorra ja politsei töömeetodite üle. Nastja matuste kajastamisel nähti võimalust ühiselt leinata ja juhtida tähelepanu Ida-Virumaa probleemidele. Seda seisukohta kinnitavad erinevad uuringud, mille kohaselt on meedia roll avaliku leina laiendamises (Hanusch, 2010; Seaton, 2005; Zelizer, 2010). Ka Lewis (2016) viitas sellele, et aeg-ajalt tuleb sundida inimesi vaatama. Analüüsitud kaasuste puhul ei saa öelda, kas ajakirjanikud lähtusid pigem ühest või teisest. Kuna Vabaduse väljaku juhtumi puhul rõhutati selle erakordsust, võib öelda, et selle puhul kaalus mõju üles klikid. Nastja juhtumi puhul pole see aga nii selge arvestades, et Raal nimetas kajastuse „majanduslikult kasulikuks meediatsirkuseks.“

Mis mõjutab toimetuse liikmeid otsustusprotsessides?

Ajakirjanikud tajuvad mitmeid piiranguid, mis sunnivad neid langetama otsuseid, millega nad isiklikult ei nõustu. Singer (2006: 12) rõhutab, et kõik-müügiks ajastul peavad ajakirjanikud omama arusaama individuaalsete ja autonoomsete valikute tähtsusest ja nende otsuste mõjust. Tulemustest selgub aga, et avaldamisprotsessi viimased lülid – lehes küljetoimetaja ja veebis reporter – kahetsevad otsust avaldada visuaalid, millel on kujutatud hukkunut. Erandiks video Vabaduse väljaku sündmustest, mille avaldamist pidas konsensuslikult õigeks kogu toimetus. Sõna „lülid“ ei ole siinkohal juhuslik. Võib järeldada, et **otsused, mida hiljem kahetsetakse, sünnivad just seetõttu, et niivõrd keerulised, mitmeid eetikaküsimusi hõlmavad otsused võetakse vastu üksi.**

Meediamajanduslik mõju. Vastuolu reporteri isikliku veendumuse ja galerii avaldamise vahel käsitleb Keeble (2001: 2), kelle kohaselt piiravad ajakirjaniku isiklikku vabadust ettevõtte ärihuvid. Surmavisuaalide klikitavus toodi välja mõlema kaasuse puhul ja see oli peamine põhjus, miks Raali sõnul fotod Nastjast üldse tehti. Avatud kirstu foto avaldamist lehes nimetas küljetoimetaja Laagus samuti kollaseks uudishimuks. Vabaduse väljaku juhtumi puhul leidis ta aga, et inimesed oleksid olnud pettunud, kui nad oleksid lehes näinud pelgalt graafikut sellest, kus mees maha lasti. Vabaduse väljaku juhtumist kirjutatud uudis osutus Postimehe 2017. aasta loetuimaks looks. Esines ka loogikat, et visuaali võib ju lähedaste säästmiseks hiljem maha võtta, kui klikid on juba käes. Kovachi ja Rosenstieli (2001) kohaselt peavad ajakirjanikud teenima usaldusväärset teavet vajavat avalikkust, mitte tarbijaid, kes janunevad järjekordse meediatoote järgi. **Toimetuse otsustusprotsessid lähtuvad praegusel juhul pigem ettevõtte ärihuvide, mitte avalikkuse teenimisest.**

Ajasurve ja vastutuse edasilükkamine. Coleman ja Wilkinsi (2004: 521) sõnul tähendab ajakirjanikuks olemine midagi enam kui olla võimeline ümberpööratud püramiidi tehnikas uudist kirjutama – ajakirjanikuks olemise juurde käib oma tegevuse moraalsuse mõtestamine. Protsessis osalejail pole üldiselt aega, et mõelda – lihtsalt tegutsetakse. Ajasurvet, mis teeb eetiliste otsuste langetamise keeruliseks, mainis ka Keeble (2001: 1). Tajutav kohustus visuaalid kiiresti üles saada puudutab kõiki lülisid: tehnoloogilised võimalused, millesarnaseid aastad tagasi veel polnud, võimaldavad fotograafidel fotosid saata otse kaamerast. Sellisel juhul selekteeritakse välja eelkõige tehnilised praagid ja sisuline otsustamine jääb toimetusele. Reporterite ja küljetoimetaja seisukohast teeb otsuste langetamise raskeks see, et hukkumise põhjused võivad selguda alles hiljem. See ei mõjuta

siiski (esimese hooga) avaldamist. Tajutavat töötempo kiirenemist ilmestab reporteri kirjeldus, kes jooksis, et Vabaduse väljaku tulistamist filminud allikalt video kätte saada. Sealjuures mõlemad reporterid vaatasid materjali alles siis, kui see oli juba ilmunud. Niisiis sündmuse jäädvustajad ja kohapeal info hankijad lükkavad otsustamise neile, kes on parasjagu toimetuses. Samas ei tunne ka foto avaldajad ennast vastutavana. **Lõplik vastutus visuaalide nägemise ees langeb hoopis lugejaile, kel on võimalus kõrvale vaadata.** Samas tunnistati, et see eeldaks märguannet, et mõni fotot võib olla häiriv, kuid analüüsitud kaasustes sellist teadet ei olnud.

Sotsiaalmeedia. Ajakirjanikud tajuvad, et nende otsustest sõltub üha vähem – kui nemad ei avalda, näevad inimesed visuaale sotsiaalmeedias ikkagi. Küll aga tõdetakse, et sellisel juhul on juba parem, kui inimesed jagavad toimetuse filtrist läbi käinud sisu, mitte videot üksi visuaale üksi ilma kontekstita. Põhjust tunda, et ajakirjanike valikutest midagi ei sõltu, tegelikult pole. Singer (2006: 9) toob välja vastupidise, et sotsiaalne vastutus muutub üha olulisemaks ajal, mil iga inimesel on võimalik avaldada ajakirjanduslikke materjale. Sealjuures rõhutab Singer (2006: 3), et ajakirjaniku ülesanne ei ole mitte pelgalt infot vahendada vaid teha seda vastutustundlikult. Mingil määral teatakse, et „ajakirjandusteooriates räägitakse sellest, et klikimeedia ei tasu ennast ära.“ Siiski võib öelda, et **ajakirjanikel puudub enesekindlus selles osas, et nende roll muutub infoajastul üha tähtsamaks.**

5.2 Diskussioon

Tööst koorus välja kolm suurt omavahel konkureerivat kaalutluskategooriat: **raha (klikid) vs väärtused ja eetika vs mõju ühiskonnale.** Teisisõnu kaalutleti, mis on fotode avaldamise materiaalne, mittemateriaalne ja ühiskondlik kasu.

Tulemustest nähtub, et need tegurid on ajakirjanike jaoks erineva kaaluga ehk toimetuse liikmete eetikatummetus varieerub. Ühel juhul lähtutakse ärihuvidest, teinekord šokeeritakse auditooriumi õilsal eesmärgil. Seda ilmestas kõige paremini Nastja juhtum, kus reporter ja fototoimetuse juht nägid asju täpselt risti vastupidi. Üks ütleb, et selline foto ei riiva lähedaste ja hukkuu väärkust, on vastupidi esteetiline ja võimaldab kogu riigiga leinata ning juhib tähelepanu Ida-Virumaa mõnuainete tarbimise kõrgele määrale. Teise, sama toimetuse liikme silmis ei peaks just hukkuu ja lähedaste väärkuse kaitseks fotot mitte avaldama.

Kokkuvõttes on raske öelda, mis osa ajakirjanike selgitustest on põhjendused, mis osa õigustused ebaeetilistele valikutele.

Olukorras aga, kus toimetuse liikmed lähtuvad otsuste langetamisel erinevatest aspektidest ja puudub ühtne arusaam, mida surmavisuaalidega taotletakse, jõuab lugejateni informatsioon läbimõtlematult. Ometi peaks surmavisuaalide jäädvustamine ja avaldamine olema hästi läbimõeldud, sest need võivad inimestes põhjustada moraalset ja füüsilist ebamugavust. Analüüsitud kaasused on erakordsed ja neist kirjutasid kõik väljaanded. Ei ole välistatud, et midagi võrdväärset traagilist või veel hullemat leiab tulevikus aset ja selle sündmuse kajastamiseks pole plaani. Juba nende kaasuste puhul kahetses oma tegu kaks inimest. Tasub mõelda, kas oleks võimalik ja vajalik luua süsteem, kus kõik lülid tunneksid, et neil on teadmised, vabadus ja tugi, et avaldamise üle otsustada.

Toe puudumise all pean silmas olukorda, kus ajakirjanikud on otsustusprotsessides üksi, aega mõtlemiseks pole ja lihtsalt tegutsetakse. See on mõttekoht juhtidele: kiirust ja kvaliteeti ei saa korraga taotleda. Mõtlemapanev on 40 aasta Washington Postis, sh selle peatoimetaja töötanud Leonard Downie juuniori öeldu, et tänapäeval määrab ajakirjanduse kvaliteedi see, mida otsustatakse mitte avaldada. Ühe kaalutluskohana tõin välja eetika ja väärtused. Kuna ajakirjanike põhjendused, mis puudutab eetikat ja väärtusi, olid sedavõrd vastukäivad, võib küsida, kas selles tööst mitte ei kooru välja hoopis laiem teema. Julgen väita, et „väärtuse“ mõiste Eesti avalikus arutelus on tänini täpselt sõnastamata. Samuti pole märke sellest, et Eestis mõistetakse üldeldse vajadust ühiste väärtuste järele – olgu siis religioossete või mitte.

Tulemustest nähtub, et surmavisuaalide avaldamisel jääb sageli peale eesmärk raha teenida: inimesi uudisele klikkima saada või lehti müüa. Siseringi uurijana tean, et uudistetoimetuses jälgitakse lugejate arvu ja see on mõõdik loo edu või ebaedu määramisel. Uudised negatiivsetest sündmustest, eriti õnnetusjuhtumitest saavutavad suure lugejaskonna. Sellest tulenevalt tunnevad ajakirjanikud, et nende käed on seotud – avaldamata justkui ei saa jätta. Siit tõstatub iga meediamaja kimbutav küsimus sellest, kumb oli enne, kas nõudlus või pakkumine ja kui surmavisuaalid toovad palju klikke, siis kas neid peaks selle pärast avaldama?

Praegusel juhul tajuvad ajakirjanikud, et neil pole võimalik öelda, et me enam ei avalda, sest nõudlus on nii suur ja selle teise pakkuja, konkurentväljaande juurde kolimine tähendaks suurt reklaamirahade kaotust. Sellest tulenevalt võib öelda, et auditoorium dikteerib sisu. Ka lõplikku vastutust visuaalide nägemise ees nähakse lugejail, kel on võimalus mitte vaadata.

Siinkohal tasub toimetusel mõelda, kas potentsiaalselt häirivate visuaalide nägemise eest tasuks lugejaid hoiatada. Mõningal juhul seda tehakse, kuid rutiinne praktika puudub. Tulles tagasi teooriast välja koorunud tõdemuse juurde: kõik-müügiks ajastul peavad ajakirjanikud omama arusaama individuaalsete ja autonoomsete valikute tähtsusest ja nende otsuste mõjust.

Lisaks auditooriumi suurele rollile visuaalide avaldamisel, kandub neile ka – nagu öeldud – osa vastutusest nende nägemise ees. Vabaduse väljaku juhtumi galeriis võib näha, et mõne tunnistaja nägu on ära hägustatud, nugaiega kõndinud meest ega 15-aastase Nastja identiteeti varjata ei püütud. Samuti pole videote ega matusegalerii juures lugejat hoiatavat märget. Potentsiaalselt traumeeriva materjali otsa mitte sattumiseks pole seega midagi tehtud.

Omamoodi soodustab visuaalide avaldamist ka ühismeedia. See teeb visuaalide levimise ajakirjanikest sõltumatuks, mis tekitab tunde, et nende individuaalsetest otsustest ei sõltu midagi. Meeidateooriad ütlevad aga vastupidist: ajakirjanike kui väravavahtide roll suureneb infoajastul. Samas ei ole ka mitte ühegi ajakirjaniku huvides toimuvat täielikult maha vaikida, seda ka visuaalide mõttes. Selline mõtteviis ilmestab seda, et ajakirjanikud toetuvad oma tegevuse põhjendamisel või õigustamisel arusaamadele, mille nad on samas kohas töötades omaks võtnud.

Selgelt joonistus välja, et fotoosakond oli põhjendustes idealistlik: šokeerivate visuaalide kaudu soovitakse mõnele olulisele probleemile tähelepanu juhtida ja selle nimel ollakse valmis n-ö üle sõitma hukkunu, lähedastega ja auditooriumiga arvestamisest – eetikast. Kogu küsimus taandub ikkagi kahe kaalutluskategooria heitlusele: ajakirjanike kohustus ümberringi toimuvat kajastada ja sündmuste keskele sattunute väärikut austada. Vastust sellele küsimusele pole, kuid võib arutleda, kas mitte lugeja jaoks eetikapiire ülevad visuaalid ei tekita hoopis teemast eemaletõukamist. Sama efekti võib tekitada ka ülidetailne tekst millestki ebameeldivast, kuid foto mõju on kohesem, tugevam.

Seda, kas langetatakse „õige“ otsus ei saagi hinnata. Äärmisel juhul võib tagantjärei hinnata surmavisuaali põhjendatust näiteks selle kaudu, kuivõrd surmavisuaal mõju avaldab. Nii leiti konkreetne mõju näiteks fotol uppunud sõjapõgenikust Alan Kurdist. Ometi suutis just Treimanni sümbolfotol, mis on klassikaline alternatiiv n-ö laibafotole Vabaduse väljaku traagilise sündmuse näoks saada. Kusjuures konkurentväljaandes oli ka fotosid, kus oli näha surnukeha. See justkui õigustab allegooriliste fotode eelistamist konkreetselt vereloiku või inimeste ennast kujutavatele fotodele. Sellekohase kriitika tõi välja ka fototoimetuse juht

Prozes, kelle sõnul nõuab sümbolfotode tegemine pildilist sõnaosavust ja nagu Treimann välja tõi – taaskord aega.

5.3 Meetodi kriitika ja edasised uurimisvõimalused

Töö läbiviimisel olin siseringi uurija positsioonis, mis on hea, sest siseinfo tundmine võimaldab intervjueeritavatega samastuda, mis omakorda teeb intervjueeritavatel enda avamise kergemaks. Teisalt on sel puudusi. Intervjuerijana pidin vältima eeldusi ja paluma intervjueeritavatel selgitada asju, mille kohta juba tean. Püüdsin seda teadlikult teha, kuid täielik eelduste väljapeegeldamine on keeruline.

Üheks töö puuduseks võib pidada, et kaks intervjueeritavat, fotograaf Liis Treimann ja reporter Kadi Raal, töötavad vastavalt Äripäevas ja Eesti Päevalehes/Delfis. Tajusin, et endised töötajad olid oma töö mõtestamisel kriitilisemad, avatumad. Töötajatel oleks olnud mugavam rääkida, sealjuures oma eksimusi tunnistada anonüümselt, kuid seda poleks saanud neile selles töös võimaldada. Ajakirjanike nimed leiaks visuaalide, lugude ja toimetaja külgedele märgitult nagunii. Usun siiski, et ajakirjanike erineval määral avatus ei mõjuta töötulemusi. Kvalitatiivses uurimuses on suure kaaluga juba ka ühe intervjueeritava (ausad) vastused.

Venekeelse intervjuu puhul on kahtlemata miinus, et ma ei saanud selles täielikult ise osaleda, sest ei räägi vene keelt. Selle miinuse vähendamiseks palusin intervjuu läbiviimisel abi just ajakirjanikult, kes oskaks küsida kuulamispõhiselt. Teet Korsten just seda tegigi küsides ära kõik ettenähtud küsimused täpsustades üht-teist. Samuti esitas ta mulle täpse transkriptsiooni, kus viitas ka intervjueeritava mõttepausidele jne.

Diskussiooniosas viitasin kriitikanoolena ka sellele, et uurijana on raske vahet teha, mis hetkel esitavad ajakirjanikud põhjendusi, mis hetkel õigustusi. Üleüldiselt tundsin siseringi uurijana, et oma kolleegide tööd on raske kritiseerida. Uurija positsioon andis selleks aga enesekindluse. Kuna aga intervjuud võivad sisaldada ärisaladusi, siis transkriptsioone ma tööle ei lisa.

Teemat edasi uurides viiksin läbi kvantitatiivse uuringu, et saada aru, kui palju õigupoolest surmavisuaale meedias näeb ja kas nende ilmutumissagedus on vähenenud võrreldes kriminaalseks nimetatud 90ndatega. Sama teema laiendusena võiks uurida auditooriumi vastuvõtlikkust visuaalidele. Huvitav oleks uurida paradoksi, et kuigi lugejad saadavad

rutiinselt surmavisuaalide avaldamise kohta kaebkirju, siis klõpsutavad nad vastava galerii ikkagi läbi. Tööst tuli välja veel palju huvitavaid aspekte nagu sotsiaalmeedia mõju ajakirjanikele. Sellest tuleks täiesti omaette töö teha ja uurida näiteks ajakirjanike rollitunnetuse muutumist ühismeediaajastul.

Kokkuvõte

Surmavisuaalide jäädvustamise, avaldamise või hoopis avaldamata jätmise üle otsustamine hõlmab keerukat kaalumist. Tööst koorus välja kolm kaalukategooriat: raha (klikid), väärtused ja eetika ning mõju ühiskonnale. Ühe visuaali veebi ja lehte jõudmise protsessis osaleb mitu inimest, kel kõigil on erinev eetikatummetus. Igas etapis tuleb ajakirjanikul paari minutiga otsustada, mis läheb, mis mitte. Nagu selgus, võib ühte otsust põhjendada kardinaalselt erinevalt. Visuaal, mis poleks ühe ajakirjaniku sõnul pidanud lugejateni üldse jõudma omas teise ajakirjaniku jaoks sügavat tähendust. Mõlema kaasuse puhul tuli välja, et üks protsessis osalenu, Nastja juhtumi puhul veebigalerii koostanud reporter, Vabaduse väljaku juhtumi puhul küljetoimetaja, poleks ideaalis visuaali üldse avaldanud.

See näitab, nagu öeldud, et visuaalide avaldamise üle otsustamisel puuduvad ühtsed arusaamad. Olgu erandina välja toodud Vabaduse väljakul maha lastud mehest video avaldamine, mille osas valitses konsensus. Postimehe aasta loetuim lugu tekitas palju vastukaja seades küsimärgi alla politsei praktikad ja psüühikahäiretega inimeste olukorra Eestis. Nagu ka teooriast selgus – aeg-ajalt tuleb sundida inimesi vaatama. Ääremärkusena võinuks aga video võinud olla varustatud märkega häirivast sisust.

Üldiselt omistatakse aga visuaalidele erinevaid tähendusi. Fotol-videol, mida üks näeb pelgalt klikimagnetina, näeb teine ühiskonna sotsiaalsele närville vajutava materjalina. Printsipides, mis arvestaksid kõikide ajakirjanike eetikatummetusega, võttes arvesse ka eetikakoodekseid ja avalikkuse võimalikke reaktsioone, polegi arvatavasti võimalik kokku leppida. See-eest saab hoolitseda, et elementaarne saaks tehtud ja võimalusel näiteks teavitatakse lähedasi millegi nii intiimse nagu ärasaatmise pildistama tulekuks. Mõnes mõttes käsitleb kõiki neid küsimusi haavatavas positsioonis isiku säästmisest või lähedaste ja hukkunu privaatsuse ning väärkuse austamisest (pressifotograafide) eetikakoodeks. Nagu selgus, tajuvad ajakirjanikud, et neil on tavainimestest tugevam närvikava. Seega olukorras, kus ajakirjanikud saavad paljuski töö tehtud arvuti tagant ega sõna otseses mõttes ei näe oma allikate niiskeid silmi, tasub moraali ja eetikat eriliselt silmas pidada.

Täna südamest töö juhendajat Signe Ivaskit, kellelt sain kasulikke nõuandeid ja põhjalikku tagasisidet.

Summary

Deciding over capturing and publishing death-related visuals goes under difficult consideration. In the thesis three categories were revealed: money (clickbait), values and ethics and impacts to the society. Publishing one visual in the newspaper or online, includes the work of many people, who each have different morals and values on given subject. In every stage, the journalist has only a few minutes to decide what gets published and what does not. As it turned out, decisions vary a lot. Visual, that should not have been published according to one journalist, had a deep impact to the other journalist. It was revealed, in both cases that were discussed in the thesis, one of the journalist did not want to publish the visuals. In Nastia's case, it was the reporter who created the collage online, and in Vabaduse Square's case it was the side editor.

It shows that there is not solid understanding about publishing death-related visuals. The one exceptions, where consensus was present, was about publishing the video of the man in Vabaduse Square who was shot down by the police. It was the most popular news report of the year, but it received a lot of different opinions on how the police should act with people who have mental issues. As it appeared in the theory part of my thesis, sometimes it is good to make people see the rough part of life. Of course a side note of "disturbing content" should have been added.

Usually, visuals are given different meanings. To some people, these photos and videos are seen as clickbait, to others they represent a content that questions the social values of people. It is difficult and sometimes impossible to find agreements on the principles that would cover every journalists' moral values. Instead, it would be great, to make sure the primary actions are taken, regarding of notifying the family and close ones' about publishing visuals of their loved one who has passed. There is also the code of ethics of press photographers that deals with these issues. It was revealed in the thesis, that journalists feel like they have a stronger mindset and nerves, so in positions where the journalists cannot see the faces of the mourning families, since most of the work gets done in the office, it would be good to bare in mind the ethics and moral code.

Kasutatud kirjandus

Avaliku Sõna Nõukogu kodulehekülj. (1998). Kasutatud 20.12.2018 <http://www.asn.org.ee/>

Barthes, Roland (1977). *Image, Music, Text*. London: Fontana Press.

Brantner, C.; Lobinger, K. ja Wetzstein, I. (2011). Effects of Visual Framing on Emotional Responses and Evaluation of News Stories about the Gaza Conflict 2009. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 88(3), 523–540. doi:10.1177/107769901108800304.

Borden, S. L. (2007). Mapping Ethical Arguments in Journalism: An Exploratory Study. *Mass Communications & Society*, 10(3), 275-297. doi:10.1080/15205430701407132

Coleman, R., Wilkins, L. (2004). The moral development of journalists: A comparison with other professions and a model for predicting high quality ethical reasoning. *Journalism & Mass Communications Quarterly*, 8(3), 511-327. doi:10.1177/107769900408100304

Costley, C., Elliott, G. C. ja Gibbs, P. (2010). *Doing work based research*. Los Angeles: Sage Publications Ltd.

D’Orazio, F. (2015). Journey of an Image: From a Beach in Bodrum to Twenty Million Screens Around the World. Visual Social Media Lab.

Dwyer, S. C., Buckle, J. L. (2009). The Space Between: On Being an Insider-Outsider in Qualitative Research. *International Journal of Qualitative Methods*, 8(1), 54-63. doi:10.1177/160940690900800105

Eesti ajakirjanduseetika koodeks. (1998). Kasutatud 20.12.2018 <http://www.eall.ee/eetikakoodeks.html>

Eesti Pressifotograafide eetikakoodeks. (2011). Kasutatud 20.12.2018 <http://www.epfl.ee/wordpress/epfl-dokumendid/eetika/>

Einmann, A., Gnadenteich, U., Reisenbuk, K. ja Velsker, L. (2017). Fotod ja videod: politsei lasi Vabaduse väljakul noaga vehkinud mehe maha. *Postimees*, 31. oktoober. Kasutatud 10.10.2018, <https://www.postimees.ee/4294329/fotod-ja-videod-politsei-lasi-vabaduse-valjakul-noaga-vehkinud-mehe-maha>

Fishman, J. M. (2017). *Death Makes the News: How the Media Censor and Display the Dead*. New York, New York University Press.

- Follman, M. (2015). How the media inspires mass shooters. *Mother Jones*, 6. oktoober. Kasutatud 22.12.2018, <https://www.motherjones.com/media-inspires-mass-shooters-copycats/>
- Galerii: leinajad jätsid mõrvatud Nastjaga hüvasti. (2018). Postimees, 19. aprill. Kasutatud 10.10.2018, <https://www.postimees.ee/4475315/galerii-leinajad-jatsid-morvatud-nastajaga-huvasti>
- Geise, S. ja Baden, C. (2015). Putting the Image Back into the Frame: Modeling the Linkage Between Visual Communication and Frame-Processing Theory. *Communication Theory*, 25(1), 42–69. doi:10.1111/comt.12048.
- Griffin, M. (2010). Media Images of War. *Media, War & Conflict*, 3(1), 741. doi:10.1177/1750635210356813.
- Hanusch, F. (2010). Representing *Death in the News: Journalism, Media and Mortality*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Harcup, T. ja D. O'Neill. (2001). What Is News? Galtung and Ruge Revisited. *Journalism Studies*, 2(2), 261-280. doi:10.1080/146167001200421144
- Harro-Loit, H., Ugur, K. (2011). Representation of death culture in the Estonian press. *Estonian Journal of Archaeology*, 15, 151-170. doi:10.3176/arch.2011.2.05
- Jõerüüt, J., Korv, N., Luup, A., Prozes, E. Kuidas kajastada surma?. *Arvamusfestival 2018*. Paide, 10.-11. august.
- Kangur, M. (2009). *Eesti ajakirjanike hoiakud eetiliste konfliktide puhul*. Magistritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.
- Keeble, R. (2001). *Ethics for Journalists*. London/New York: Routledge.
- Kovach, B., Rosenstiel, T. (2001). *The elements of journalism. What Newspeople Should Know and the Public Should Expect*. New York: Crown Publishers.
- Kärmas, M. (2013). Kümme aastat „pimedaid“ mõrvu. *Eesti Ekspress*, 4. august 2013. Kasutatud 27.05.2019, <https://ekspress.delfi.ee/kuum/kumme-aastat-pimedaid-morvu>
- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Sulesepp.

Lewis, H. (2016). How Newsrooms Handle Graphic Images of Violence. *Nieman Reports*, 70, 30-36.

Merrill, J. (2015). Refugee Aid Charities See Surge in Donations after Image of Drowned Syrian Toddler Aylan Kurdi Moves the Nation. *Independent*, 3. september. Kasutatud 18.12.2018, <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/refugee-aid-charities-see-surge-in-donations-after-image-of-drowned-syrian-toddler-aylan-kurdi-moves>

Morse, T. (2014). Journalism Studies. Covering the Dead. Death images in Israeli newspapers—ethics and praxis. *Journalism Studies*, 15(1), 98-113.
doi:10.1080/1461670X.2013.783295.

National Crime Prevention Council kodulehekül. (2017). Kasutatud 15.10.2018, <http://archive.ncpc.org/violence-in-the-news.html>

Olesen, T. (2018). More Than Words? A Test of the Effect of Emotionally Charged Photographs. *Nordicom Review*, 39(2), 35-48. doi:10.2478/nor-2018-0010.

Robinson, O. C. (2014). Sampling in Interview-Based Qualitative Research: A Theoretical and Practical Guide. *Qualitative Research in Psychology*, 11, 25-41.

Roman, H., Lees., C., Bettels-Schwabbauer, T., Zappe, A. K., Di Salvo, P., Ozolina, L., Szynol A., Kus., M. Martinho, A. P. ja Budivska, H. (2015). How Europe's Newspapers Reported The Migration Crisis. *European Journalism Observatory*, 9. november. Kasutatud 12.11.2018, <https://en.ejo.ch/research/research-how-europes-newspapers-reported-the-migration-crisis>

Rubin, H. ja Rubin, I. S. (2005). *Qualitative interviewing: the art of hearing data*. California: SAGE Publications.

Seaton, J. (2005). *Carnage and the Media: The Making and Breaking of News about Violence*. London: Allen Lane.

Seidman, I. (2009). *Interviewing as Qualitative Research: A Guide for Researchers in Education and the Social Sciences*. New York: Teachers College Press.

Silverman, D. (2013). *Doing Qualitative Research*. London: SAGE Publications.

Singer, J. B. (2006). The Socially Responsible Existentialist. A normative emphasis for journalists in new media environment. *Journalism Studies*, 7(1), 2-15.

doi:10.1080/14616700500450277

Sontag, S. (1979). *On Photography*. London: Penguin Books.

Zelizer, B. (2010). *About to Die: How News Images Move the Public*. Oxford: Oxford University Press.

Walter, T. (1991). Modern Death: Taboo or Not Taboo?. *Sociology*, 25(2), 293-310.

doi:10.1177/0038038591025002009.

Yardley, Jim (2015). Rising Toll on Migrants Leaves Europe in Crisis; 900 May Be Dead at Sea. *New York Times*, 20. april. Kasutatud 18.12.2018,

<http://www.nytimes.com/europe/europeanunion-immigration-migrant-ship-capsizes>

Lisa 1. Intervjuu kava (fotograaf)

1. Kui sul on sellised ülesanded, mis on tundlikud, siis kuidas nende asjade ülesvõtmiseks valmistud?
2. Kui said ülesande, minna ##### pildistama, millele esmalt mõtlesid?
3. Kui sellist asja pildistama lähed, mis on tundlik, mida arvesse võtad?
4. Oskad sa seletada, mille tõttu sa just sellise pildi tegid? Mida sa fotograafina selle pildiga edasi anda soovid?
5. Mis variandid pildi mõttes sul veel olid?
6. Kuidas sa end seal sündmuskohal tundsid?
7. Kas foto sai toimetusest / lugejatelt / fotoga seotud inimestelt tagasisidet? Kas ja kuidas see tagasiside sind mõjutas (kustutasite midagi)?
8. Kas tegid fotosid, mida ei saatnud ajakirjanikele (ei laadinud pildipanka üles)? Miks?

Vabaduse väljaku juhtum:

Selle sündmuse n-ö näoks sai see foto. Mida sa arvad, miks?

Mida veel seal kohapeal pildistasite? Miks?

Fotograafina mõtle, kui sündmuspaigal oleks olnud ka haavata saanud inimene, siis kas oleksite teda pildistanud? Miks?

Nastasja matused:

1. ERR ja Õhtuleht ei avaldanud lahtisest kirstust pilti. Teie tegite. Miks?
2. Kuidas otsustate, kas teha avatud kirstust pilti (avaliku elu tegelane vs tavainimene)?
3. Millisel juhul on see õigustatud?
4. Millistel tingimustel te poleks avatud kirstust pilti teinud?

Lisa 2. Intervjuu kava (reporter)

1. Mida üleüldse mäletad selle loo kirjutamise protsessist?
2. Missuguseid tundeid sel teemal kirjutamine sinus tekitas? Miks?
3. Kuivõrd saad kaasa rääkida, missugused fotod/videod on loo juures galeriis ja/või lehes?
4. Mida mäletad arutelust foto/video avaldamise üle?
5. Kas sinu hinnangul oli õige just see foto/video avaldada? Miks?
6. Kas foto sai toimetusest / lugejatelt / fotoga seotud inimestelt tagasisidet?
7. Kas ja kuidas see tagasiside sind mõjutas (kustutasite midagi)?

Lisa 3. Intervjuu kava (küljetoimetaja)

1. Kirjelda oma rolli otsustusprotsessis, missugune foto loo juurde lehte läheb.
2. Mida mäletad konkreetse foto avaldamisest / mitte avaldamisest?
3. Mis seda mõjutas?
4. Kuidas selliste otsusteni jõudsite?
5. Missuguseid fotosid kaalusite? Miks?
6. Mis sai määravaks: foto suurus, sellel kujutatu...?
7. Kas foto sai toimetusest / lugejatelt / fotoga seotud inimestelt tagasisidet?
8. Kas ja kuidas see tagasiside sind mõjutas (tulevikus selliste otsuste tegemiseks)?

Lisa 4. Intervjuu kava (fototoimetuse juht)

1. Kirjelda oma rolli otsustusprotsessis, kas ja mida fotograaf pildistama läheb.
2. Kas ja kuidas erineb surmaga seotud sündmuste jäädvustamine teiste sündmuste kajastamisest?
3. Kas kahetsete selle või tolle foto avaldamist? Miks?
4. Kas on olnud kord, kui olete midagi kahetsenud?
5. Auditooriumi reaktsioon - kas see kuidagi mõjutab otsustust? Kuidas? Kas peaks üldse mõjutama?
6. Mis põhjendaks/õigustaks teie jaoks emotsionaalselt väga keerulise foto avaldamist?
7. Millest toimetuse lähtub selliste sündmuste kajastamisel? Juhendid / eetikakoodeks / kõhutunne - case by case?
8. Mida arvestate, kui pilte lugude juurde valite? Mida kindlasti peate oluliseks, kui fotosid valite?
9. Kui tihti jõuab sinu kätte pilte, mille puhul mõtled, et jah, sellest võib saada aasta foto?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kadri Kuulpak

(autori nimi)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

„Postimehe toimetuse kaalutlused surmaga lõppenud sündmuste kajastamisel visuaalis“,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Signe Ivask,

(juhendaja nimi)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kadri Kuulpak

05.05.2019